

KARADENİZ'DE DEPREMLER VE YARDIMLAR (1939-1944)

EARTHQUAKES AND AIDS IN THE BLACK SEA (1939-1944)

Tuğba ERAY BİBER*

Öz

Türkiye bulunduğu coğrafi konum itibarıyla deprem kuşağında yer almaktadır. Yüzyıllardan beri depremler olmakta, maddi ve manevi zararlar vermektedir. Özellikle Kuzey Anadolu fay hattında bulunan şehirler bu depremlerden etkilenmektedir. 21 Kasım 1939 Tercan (Erzincan) Depremi ile başlayan felaketler, 26-27 Aralık 1939 Erzincan Depremi ile devam etmiştir. Türkiye'yi sarsan 1939 Erzincan Depremi'nin etkileri, Karadeniz'de de hissedildi. Bu büyük deprem, Karadeniz'de Trabzon, Tokat, Samsun, Amasya, Ordu ve Giresun şehirlerinde etkili oldu. Deprem sonrasında çeşitli tedbirler alındı. Millî Yardım Komitesi kurularak deprem bölgelerinde faaliyetlerde bulunuldu. Çeşitli şehirlerde bulunan yardım komiteleri, Kızılay ve halkevleri aracılığı ile yardımlar toplanıyordu. Millî yardım komitelerinin dışında valilerin başkanlığında ayrı komisyonlar da kuruldu. Depremzedeler için özellikle Trabzon, Samsun, Zonguldak, Rize ve Çorum'da yardımlar yapıldı. Bu yardımlar yapılırken depremzedeler için kararname çıkarıldı. Aynı zamanda depremzedeler yararına kullanılmak için bütçeler tahsis edildi. Deprem sonrası radyo ve yazılı basında halkı yardıma teşvik için yazılar çıkmaktaydı. 1939'da yaşanan depremin ardından 1944 yılına kadar çeşitli depremler olmuştur. Çalışmamızda Karadeniz'e etkileri olan depremlerdeki zayıt ve yardımlar, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve yerel gazetelere göre incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, deprem, Erzincan, Giresun, Trabzon

Abstract

Turkey is located in seismic belt as a result of its geographical position. For centuries earthquakes have been occurring in this area and this causes material and non-material casualties. Especially the cities located on the North Anatolian Fault Line are influenced by these earthquakes. Disasters started with 21st of November 1939 Tercan (Erzincan) Earthquake and continued with 26-27th of December 1939 Erzincan Earthquake. Effects of 1939 Erzincan Earthquake were felt not only in Erzincan but also in the Black Sea area. This major earthquake had been influent in cities Trabzon, Tokat, Samsun, Amasya, Ordu and Giresun at the Black Sea. After earthquake some precautions have been taken. National Aid Committee had been established and made some operations at earthquake areas. Aid Committees being found in several cities, get reliefs over The Red Crescent and Community Centers. Apart from the National Aid Committees, separate commissions were formed under the presidency of the governors. Some aids were made for the earthquake victims, especially in Trabzon, Samsun, Zonguldak, Rize and Çorum. This assistance was removed while the decree for earthquake victims. At the same time, budgets were removed for use in the name of earthquake victims. During these aids some decrees had been published for the earthquake victims. After earthquake

* Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul / Türkiye, tugbaeray@gmail.com

at radio and at printed press articles encouraging people to help were published. After the earthquake that occurred in 1939, several earthquakes occurred until 1944. In our study, casualties and aids in earthquakes having effects on the Black Sea were examined according to the Republic of Turkey Prime Ministry Republic Archive and local newspapers.

Keywords: Black Sea, earthquake, Erzincan, Giresun, Trabzon

Giriş

Doğal etkenlere bağlı olarak yer kabuğunun derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yanardağların püskürme durumuna geçmesiyle görülen ve çoğunlukla yeryüzünde önemli değişikliklere neden olabilen kısa süreli salınımlara ve titreşim hareketlerine deprem (yer sarsıntısı-zelzele) denir.¹ Deprem Türkiye’de en fazla can kaybı ve hasara neden olan afet türlerindedir. Türkiye dünyanın en aktif deprem kuşaklarından birinin üzerinde yer almaktadır.² Depremlerin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri de Kuzey Anadolu fay hattıdır.³ Depremler önceden belirlenemediği için insanlar savunmasız yakalanmaktadır. Bu sebepten Kuzey Anadolu fay hattının hareketleri çok sayıda can ve mal kaybına sebep olmuştur.

Çalışmamızı kapsayan Karadeniz Bölgesi’nin bir kısmını da içine alan Kuzey Anadolu fay hattında meydana gelen sarsıntılar bölge ahalisi arasında büyük acılara neden olmuştur.⁴ Kuzey Anadolu fay hattının en büyük depremi 1939 Erzincan Depremi’dir.

1939 yılında meydana gelen 7,9 büyüklüğündeki Erzincan Depremi döneme damgasını vurmuştur. Yaklaşık 32.000 kişi hayatını kaybetmiştir. 1935 nüfus sayımına göre Erzincan şehrinin nüfusu yaklaşık 135.000’dir. Buna göre Erzincan nüfusunun 1/5’i kaybedilmiştir. 7,9 büyüklüğündeki bir deprem, sadece Erzincan’ı değil, çok daha geniş bir alanı etkilemiştir.⁵

Erzincan Depremi’nin devamında 1944 yılına kadar farklı tarihlerde çeşitli depremler meydana gelmiştir. Fakirlik ve sefaletin yükseldiği II. Dünya Savaşı yıllarının zor koşullarında,⁶ Türkiye depremlerle zor bir imtihan vermiştir.

Bu çalışmada 1939’dan 1944’e kadar Karadeniz’i etkileyen depremlerin şehirlere dağılımı, meydana getirdiği hasarlar, kayıplar, felaketler karşısında halkın yardımlaşmaya verdiği önem,

1 Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, <http://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 27.06.2019].

2 T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, “Deprem Nedir?”, <https://www.afad.gov.tr/tr/4379/Deprem-Nedir> [Erişim tarihi: 02.02.2019].

3 Bilim ve Teknik, “Kuzey Anadolu Fayı’nın Keşfi”, <http://www.bilimteknik.tubitak.gov.tr/sites/default/files/bilgipaket/deprem/kaf1.html> [Erişim tarihi: 23.02.2019]; İhsan Ketin, “Kuzey Anadolu Fayı Hakkında”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/599633> [Erişim tarihi: 23.02.2019].

4 İlhan Haçın, “1939 Erzincan Büyük Depremi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 88, (Mart 2014), s. 37-69.

5 T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı, “27 Aralık 1939 Erzincan Depremi”, <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=65> [Erişim tarihi: 27.06.2019]; Fatih Tuğluoğlu, “1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri”, *History Studies*, VII/4, (December 2015), p. 113-136; Fadime Tosik Dinç, “Ulus Gazetesine Göre 1939 Erzincan Depremi”, *Diyalektolog Ulusal Bilimler Dergisi*, 13, (Kış 2016), s. 1-21.

6 Ayrıntılı bilgi için bk. İlhan Tekeli – Selim İlkin, *Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, III, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2014; Murat Tekinsoy, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

devletin deprem ve deprem sonrasında aldığı tedbirler T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Karadeniz yazılı basını esasında değerlendirilecektir.

1. Depremler ve Karadeniz'e Etkileri

1939-1944 yılları arasında Kuzey Anadolu fay hattında meydana gelen depremler, Karadeniz Bölgesi'ndeki şehirleri de etkiledi. Kasım 1939'da Tercan / Erzincan Depremi'yle başlayan ve Büyük Erzincan Depremi'yle devam eden felaketler bölgede can ve mal kaybına yol açarken ağır hasarlar bıraktı.

1.1. Tercan / Erzincan Depremi (21 Kasım 1939)

Konuyla alakalı burada aktarılacak olan ilk felaket, 21 Kasım 1939 tarihinde *Büyük Erzincan Depremi* olarak bilinen depremden bir ay önce yaşanan Tercan Depremi'dir.⁷ 5,9 şiddetinde⁸ hissedilen deprem, merkez kazasına bağlı Başköy ve Tercan kazasında can ve mal kaybına sebep oldu.⁹ İnsan kaybı fazla olmasa da bölgedeki binalarda ciddi hasara yol açtı.¹⁰

Tablo 1. 21 Kasım 1939 Tarihli Tercan Depremi Zayıat Raporu

Vilayet	Kaza	Nahiye	Ölü	Yaralı	Ağır hasar	Yıkılan	Diğer zayıatlar
Erzincan	Merkez	Başköy	14	6	16	80 ev tamamen	1.695 lira kıymetinde eşya, 783 lira kıymetinde yiyecek ve 390 lira kıymetinde hayvan zayıatı
						300 ev kısmen	
						607 evde hafif tahribat	
Erzincan		Mans	2	6	4	63 ev tamamen	31.560 kg yiyecek ve tohumluk mahvolmuş,
						56 ev kısmen	2 hayvan da telef olmuştur.
						163 ev hafif	
Erzincan		Karakulak	13	4	13	102 ev tamamen	51.000 kg tohumluk ve yiyecek, 75 baş hayvan, 17.000 kg hayvan yiyeceği ve 900 lira değerinde eşya zayı olmuştur.

Kaynak: BCA; 30-10-0-0; 118-827-33; 08 Aralık 1939, s. 3-4; "Erzincan'da Zelzele", *YeniYol*, 25 Kasım 1939, s. 2.

7 Erzincan Valisi O. N. Tekeli tarafından hazırlanan 29.11.1939 gün ve 2000/280 sayılı zelzele raporu için bk. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); 30-10-0-0; 118-827-33, 08 Aralık 1939.

8 Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> [Erişim tarihi: 28 Ocak 2019].

9 BCA; 30-10-0-0; 118-827-33, 08 Aralık 1939, s. 3.

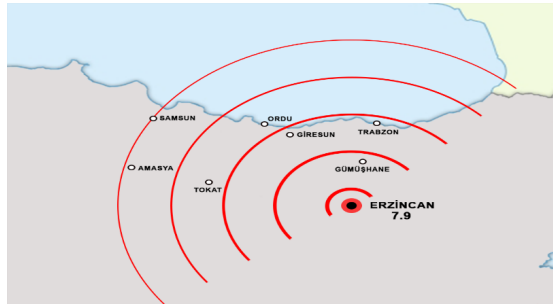
10 Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi 21 Kasım 1939 tarihli Tercan (Erzincan) depreminde hasarlı bina olmadığını belirtmiştir. Bk. <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> [Erişim tarihi: 26 Ocak 2019]. Ancak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinde yaşanan depremde hasarlı ve yıkılan binalar verilmiştir. BCA; 30-10-0-0; 118-827-33, s. 3-4; "Erzincan'da Zelzele", *YeniYol*, 25 Kasım 1939, s. 2.

Yukarıdaki tabloda Tercan Depremi'nde meydana gelen zayıt listesi bulunmaktadır. Bu liste Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan rapor ve Trabzon'da çıkan *Yeniyoł* gazetesindeki bilgilerden derlenmiştir. İnsan kaybının fazla olmamasıyla birlikte diğer zayıtların daha çok detaylandırıldığını görmekteyiz.

1.2. Erzincan Depremi (26-27 Aralık 1939)

Anadoluda yaşanan en büyük depremlerden biri olarak gösterilen Erzincan Depremi, 26-27 Aralık 1939 gecesi merkez üssü Erzincan olmak üzere meydana geldi. 7,9 şiddetindeki deprem büyük bir yıkıma yol açtı ve merkez üssü sahasında yıkılmayan ev kalmadı. Bu depremde binlerce insan ve hayvan yok oldu.¹¹ Resmi kayıtlara göre depremde 32.968 insan hayatını kaybederken 116.720 ev yıkıldı.¹² Bu sayısal veriler gösteriyor ki, II. Dünya Savaşı'na girmeyen Türkiye, Erzincan Depremi nedeniyle tıpkı savaşan ülkeler gibi insan ve mal kaybı yaşadı.

Bu büyük felaket sonrasında yetkililer deprem bölgesini gezerek hasar tespit çalışması yaptı. Ancak Gümüşhane, Ordu, Giresun vilayetlerinden yeterli bilgi alınamadı. Bununla birlikte Trabzon, Erzurum, Çoruh (Artvin)¹³ ve Rize vilayetlerinde hiçbir hasar olmadığı bilgisi geldi. Ancak ilerleyen tarihlerde depremin Trabzon'u da etkilediği anlaşıldı. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) Ahmet Hulüsi Alataş¹⁴ Sivas'ta incelemeler yaptıktan sonra Tokat, Amasya, Samsun'a gitti.¹⁵ Alataş'ın ziyaretinin amacı, Karadeniz bölgesinde hasar tespit çalışmaları yapmak ve halkın durumunu değerlendirerek gerekli önlemleri almaktı.

Harita 1. Aralık 1939 Erzincan Depremi'nin Karadeniz'e etkisini gösterir harita

Çizim. Selahattin Bayraktar

- 11 *İstanbul Kandilli Rasathanesi 1939 (Ekim, Kasım, Aralık) Meteoroloji, Sismoloji ve Mıknatıs Rasatları*, İstanbul 1945, s. 44.
- 12 Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> [Erişim tarihi: 29.01.2018].
- 13 Çoruh / Artvin: Türkiye'ye iltihak eden Artvin, 18.07.1921 tarih ve 133 sayılı kanunla il oldu. Sonrasında 1933 tarih ve 2197 sayılı kanunla Artvin ve Rize illeri birleştirilmek suretiyle merkezi Rize olmak üzere Çoruh adıyla il oldu. 1956 tarih ve 6668 sayılı kanunla Çoruh ili adı Artvin olarak değiştirildi. Bk. *TBMM Albümü 1920-2010*, Ankara 2010, s. XX.
- 14 Dr. Ahmet Hulüsi Alataş, 1882, Beyşehir doğumlu. Askeri Tıbbiye mezunu (Bk. *TBMM Albümü 1920-2010*, s. 309). 1928-1930 yılları arasında İzmir Belediye Başkanlığı yaptı (<https://www.izmir.bel.tr/tr/BelediyeBaskanlarimiz/48> [Erişim tarihi: 22.02.2019]). 25.10.1937-18.01.1945 yılları arasında Sağlık Bakanlığı yaptı (Sağlık Bakanlığı, "Sağlık Bakanları ve Görev Dönemleri", <https://www.saglik.gov.tr/TR,11490/bakanlarimiz.html> [Erişim tarihi: 22.02.2019]).
- 15 BCA; 30-10-0-0; 119-844-11, 01 Ocak 1940.

1.2.1. Trabzon'a Etkileri

Aralık 1939'da Erzincan merkezli büyük deprem Trabzon'u da etkiledi. Fırın, otel ve birçok evde hasar yaşanırken Konak Camii harap oldu. Aynı zamanda inhisarlar (tekel) binasının bir kısmı yıkıldı. Belediye tarafından bu binanın tahliyesi yapılırken eşyalar zarar görmedi. Öncelikle hasarı yüksek olan evlerin halkı tahliye edildi.

Trabzon vilayetinin Merkez ve Yomra kazalarına bağlı köylerindeki binalarda ağır hasarlar meydana geldi. Resmî ve hususî bilgilere göre Suva, Zangariye, Divranoz, Kisarna, Mesariya, Karlık köylerinde 50-60 kadar ev, dam, duvar büyük ölçüde yıkıldı. Yıkılmayan binalarda ise çatlaklar meydana geldi. Söz konusu köylerde bir kişi yaralandı, üç kişi ise öldü. Buna karşılık Sürmene ve Of'ta insan ve hayvan zayıtı olmadığı gibi binalarda da hasar yaşanmadı. Yomrada Kohali köyünde dört, Kavalada iki ev yıkılırken diğer köylerden haber alınamadı.

Beşikdüzü'nde bir ev yıkılarak dört çocuk enkaz altında kaldı, üçü kurtarılmasına rağmen biri öldü. Tonya'da jandarma karakolunun iç duvarları çatladı. Akçaabat'ta inhisarların tütün deposu büyük hasar gördü. Telgraf hatları, Erzurum'dan batıya doğru kesildi. Telgraf hatlarının kesilmesi iletişimi olumsuz yönde etkiledi. Radyo, sarsıntının bütün Anadolu'da olduğunu duyuruyordu.¹⁶

Tablo 2. Erzincan Depremi'nin (26-27 Aralık 1939) Karadeniz Bölgesi'nde Verdiği Zayıt (27 Aralık 1939 Saat 23.00 – 28 Aralık 1939 Saat 11.00 Arası Elde Edilen Verilere Göre)

Deprem yeri	İnsan		Bina		Deprem yeri	İnsan		Bina	
	Ölü	Yaralı	Tamamen Yıkılan	Kısmen Yıkılan		Ölü	Yaralı	Tamamen Yıkılan	Kısmen Yıkılan
Trabzon Vilayeti					Samsun Vilayeti				
Merkez	1	6	2	24	Çarşamba K. Merkezi	11	50	25	2
Köyleri	1	0	0	7	Amasya Merkezi	belli değil		4 cami	300
Vakfikebir					Köyleri	100			
Merkez	0	0	31	20	Ezine merkezi				
Köyleri	4	5	20	8	Köyleri	400	100	160	
Maçka K. Merkez	0	0	0	1	Giresun Vilayeti Merkezi	belli değil			
Akçaabat	0	0	Belli değil						

Kaynak: BCA; 30-1-0-0; 121-769-1; 1939, s. 28.

Yukarıdaki tabloda, Karadeniz bölgesinde depremin ilk gününe ait zayıt bilgisi verilmiştir. Bu bilgilerde çok eksiklik olduğu görülmektedir. İlerleyen tarihlerde ölüm ve hasarlar daha net ortaya çıkacaktır.

16 "Gece Şiddetli Üç Zلزzele Oldu", *Yeniyol*, 27 Aralık 1939, s. 1.

Depremden bir ay sonra Trabzon Valisi Osman Sabri Adal,¹⁷ gazeteler aracılığı ile deprem hakkında beyanat verdi. Bu beyanata göre Vakfikebir ile Akçaabat kazalarında ve merkeze bağlı köylerin bazılarında sarsıntıdan birkaç ev çöktü ve bir kısmı da hasara uğradı. Of ve Sürmene'de bir şey olmadı. Maçka'da da evlerden yıkılanlar ve zarar görenler oldu. Trabzon Valisi, deprem sonrasında barınma için geçici çözümler bulmaya çalışmıştı. Trabzon Valisi, kaymakamlara evsiz kalanların komşu ve akrabalarının evlerine yerleştirilmeleri ve merkezden yardım gelinceye kadar gereken önlemlerin alınarak mahallî yardımların yapılması konusunda talimatlar verdi.¹⁸

İlerleyen tarihlerde alınan bilgilere göre Beşikdüzü, Tonya ve Trabzon'un Zefanos köyünde üç kişi hayatını kaybederken Trabzon'da iki kişi ağır, bir kişi de hafif yaralandı. Ağır yaralılar hemen Trabzon Memleket Hastanesi'nde tedavi altına alındı. Aynı zamanda iki de hayvan zayıtı olduğu bilgisi veriliyordu. Ancak deprem sırasında yıkılan binalar düşünüldüğünde bu sayının az olduğu anlaşılmaktadır. Trabzon'la merkeze bağlı köyler ile Akçaabat ve Vakfikebir kazalarında 101 ev tamamen, 983 ev ise kısmen yıkıldı.¹⁹

1.2.2. Tokat'a Etkileri

Aralık 1939 depreminde Tokat Halkevi, Ziraat Bankası, sinema (Halk Sineması) binasının yanı sıra birçok ev tamamen çökerken bazı binalarda çatlaklar oluştu. Bu dönemde özellikle halkevinin yıkılmasının yardımlaşma açısından olumsuz etkileri olacaktı. İlk bilgilere göre Tokat'ta dört yaralı ve iki ölü vardı. Enkaz altında aramalar yapılmaktaydı.²⁰

Tokat merkezinde CHP'nin parti binası tamamen yıkıldı ve vilayet merkez hükümet binasının her tarafında çatlaklar oluştu. Artova Hükümet Konağı kısmen, Tokat Merkez nahiyesine bağlı Çilkoru Karakolu ise tamamen harap oldu. Kazoova inekhanesinin memur odalarıyla ahırları yıkıldı ve Tokat'ta iki cami hasar gördü. Merkez ve kazalarda yıkılan evlerin sayısı çok fazla olduğundan ilk tetkiklerde hasar tespit edilemedi.

Merkeze bağlı yerlerden ilk üç gün içerisinde 300 kadar can kaybı bilgisi gelse de bu sayının kesin bilgi olmadığı bilinmekteydi. Yaralıların nakli için doktorlar ve jandarma çeşitli bölgelere gönderilip yaralılar Merkez hastanesine ulaştırıldı. Deprem sonrasında enkaz aramalarında yardımcı olmaları için Niksar ve Erbaa kazaları için müfrezeler talep edildi. Felaketzedelere

17 Osman Sabri Adal, 23.06.1939-29.11.1940 tarihleri arasında Trabzon valiliği yaptı (Trabzon Valiliği, "Cumhuriyet Dönemi Valileri", <http://www.trabzon.gov.tr/kurumlar/trabzon.gov.tr/eskivaliler/cumhuriyetsonrasi1.pdf> [Erişim tarihi: 24.02.2019]). O. S. Adal Trabzon Valiliği'nden 25.11.1940 tarihinde Afyon Valiliği'ne atandı. Bk. BCA; 30-18-1-2; 93-107-20; 25.11.1940.

18 "Nakdi Yardım 28.306 Lira Eşya Mikdarı İse 16.914 Parça Teberruat Devam Etmektedir. Valimiz Gazetemize Beyanattı", *YeniyoI*, 26 Ocak 1940, s. 1.

19 "Valimizin Beyanattı", *YeniyoI*, 26 Ocak 1940, s. 2; Ülkü Köksal, "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti (1918-1950)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 22, (2017), s. 189.

20 BCA; 30-1-0-0; 121-769-1; 1939, s. 18; BCA; 30-10-0-0; 118-827-34; 27 Aralık 1939, s. 1; İsmet Üzen, "1939 Erzincan Depreminin Tokat'taki Yansımaları", *Karadeniz Araştırmaları*, 27, (Güz 2010), s. 89-104. Dâhiliye Vekili Nazif Ergin'in Başvekaletle, Sıhhat ve İçtimâi Muâvenet Vekâleti ile CHP Genel Sekreterliği'ne ve Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi Başkanlığı'na 27 Aralık 1939 tarihinde göndermiş olduğu yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-473-1; 27 Aralık 1939, s. 31.

vilayetten yardım yapılmış olsa da hasarın ve yaralıların fazlalığı yardımların yetersiz kalmasına yol açtı. Bu sebepten Kızılay'dan 2.000 lira ve 500 çadır istendi.²¹

1.2.3. Samsun'a Etkileri

Erzincan depreminden sonra Samsun'dan gelen ilk bilgiye göre depremde beş ev yıkıldı, bir oda çöktü, ayrıca 21 evin duvarı, 360 evin bacası harap oldu. Telgraf, telefon ve elektrik telleri koptu. Samsun'da telgraf ve telefon tellerinin kopması bölgeden gelen bilgilerin aksamasına sebep oldu. Şehirde ölü ve yaralılar vardı. Çarşamba'da 25 yaralı olduğu tahmin edilmekteydi.²² Öncelikle hasar tespiti yapılarak gerekli tedbirler alındı.²³ Daha sonra gelen raporlarda Samsun'da pek çok bina ve minarenin yıkıldığı, birçok binanın da çatladığı bilgisi yer alıyordu. İlerleyen tarihlerde vilayet merkezinde bir ölü tespiti daha yapıldı.²⁴

1.2.4. Amasya'ya Etkileri

Şehzadeler şehri Amasya'da Beyazıd Camii, Mehmedpaşa Camii, Saidpaşa Camii ve Sofiler Camii depremde hasar gördü. Diğer camilerin minareleri ve duvarlarında çatlaklar meydana geldi. Amasya Valisi, camilerin yıkılmasını önlemek için 1.000 lira ve keşif heyeti talep etti. Ortaokul, ilkokul, elektrik santrali, belediye, jandarma ve istasyon binaları ile 360 evde hasar vardı. Çok sayıda kişi yaralandı. Depremin ilk olduğu zamanlarda ölü ve yaralı sayıları tespit edilirken Pazar nahiyesinde 100 kişinin öldüğü haberi alındı.²⁵ Günler ilerledikçe depremin sonuçları daha da kötüye gidiyordu. Amasya'da depremde ölen 707 kişi ve 71 yaralı raporlara yansyordu (bk. Grafik 1).

Sihhat Vekili Hulusi Alataş, iki doktor ve iki sağlık memurunu sağlık malzemeleriyle Amasya vilayetine gönderdi.²⁶ Amasya deprem yaralarını sarmaya çalışırken 22 Temmuz 1940 günü biri saat 23.00'te diğeri 23.05'te olmak üzere iki büyük deprem yaşandı. Erzincan büyük zelzelesi müstesna o güne kadar olanların hepsinden daha şiddetli olan bu sarsıntıda bazı binalar yıkıldı.²⁷

21 Dahili Vekili Y. Nazif Ergin'in Başvekalet, Sihhat ve İctimâi Muâvenet Vekâleti, CHP Genel Sekreterliği ve Kızılay Genel Merkezi Başkanlıklarına gönderdiği 29 Aralık 1939 tarihli yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-473-1, 29 Aralık 1939, s. 29-30.

22 BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, s. 24; BCA; 30-10-0-0; 118-827-34, 27 Aralık 1939, s. 1.

23 BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, s. 18; Dâhiliye Vekili Nazif Ergin'in Başvekalete, Sihhat ve İctimâi Muâvenet Vekâleti ile CHP Genel Sekreterliği'ne ve Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi Başkanlığı'na 27 Aralık 1939 tarihinde göndermiş olduğu yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-473-1; 27 Aralık 1939, s. 31.

24 CHP Vilayeti İdare Heyeti Reisi M. Aldıkaçtı'nın CHP Genel Sekreterliği'ne 17 Ocak 1940 tarihli yazısı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1585-468-1; 17 Ocak 1940, s. 4.

25 BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, s. 20.

26 *Ağb.*, s. 50.

27 Dâhiliye Vekili Müsteşarının Başvekalete Amasya vilayetindeki zelzele hakkında yazdığı yazı bk. BCA; 30-10-0-0; 119-846-6, 25 Temmuz 1940, s. 1.

1.2.5. Gümüşhane'ye Etkileri

Gümüşhane'de can kaybı yaşanırken birçok bina yıkıldı ya da kullanılmaz hale geldi. Gümüşhane'de 474 ölü, 54 yaralı vardı. Resmî ve özel binaların 2.768'i yıkılırken 6.886'sı ise hasara uğradı (bk. Tablo 3).

1.2.6. Ordu'ya Etkileri

Erzincan depremi sırasında Ordu'da birçok bina yıkıldı. İlk gelen bilgilere göre 20 yaralı vardı. Diğer şehirlerde olduğu gibi telgraf ve telefon telleri kopmuş olduğundan merkeze bağlı yerlerden haber alınamadı. Haberleşme bir süre İzmir Vapuru telsizi ile Ordu vilayetinden sağlanmaya çalışıldı. İlk olarak 2.000 lira para yardımı, sağlık heyeti ve barınmak için çadır talep edildi.²⁸

Bina enkazlarının kaldırılmasıyla ölümlere ve bina yıkımlarına dair veriler netleşmekte, bu suretle depremin yıkıcı etkisi daha iyi anlaşılırmaktaydı.²⁹ Ordu vilayetinde 418 ölü ve 510 yaralı vardı. 3.883 hayvan telef oldu. 3.456 bina yıkılırken 6.798 bina da hasara uğradı (bk. Tablo 3).³⁰

Yaşanılan ölüm ve yıkımların ardından depremzedeler yaralarını sarmaya çalışırken Erzincan depreminin yedi ay sonra 27 Temmuz 1940'ta Ünye'de tekrar deprem yaşandı. Depremde Çamalan köyünde iki ev tamamen yıkıldı, üç ev ise kısmen hasara uğradı.³¹

1.2.7. Giresun'a Etkileri

Giresun'dan deprem sonrası alınan ilk bilgilerde Tirebolu'da bir ölü, üç yaralı ve önemli hasar vardı.³² Ancak aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi depremden birkaç gün sonra gelen bilgilerle birlikte felaketin büyüklüğü ortaya çıktı. Giresun'da 700 ev yıkılırken 1.120 insan öldü.

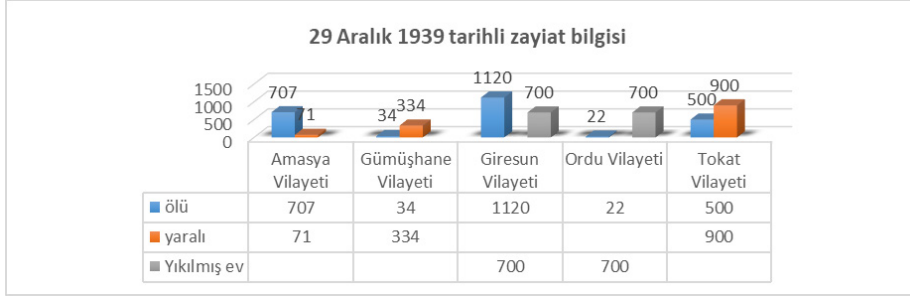
28 Dâhiliye Vekili Faruk Öztrak tarafından Başvekâlete, Sıhhat ve İctimâi Muâvenet Vekâletine, CHP Sekreterliği'ne ve Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderilen yazı için bk. BCA; 30-10-0-0; 118-827-34; 27 Aralık 1939, s. 1; Dâhiliye Vekili Nazif Ergin'in Başvekâlete, Sıhhat ve İctimâi Muâvenet Vekâleti ile CHP Genel Sekreterliği'ne ve Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi Başkanlığı'na 27 Aralık 1939 tarihinde göndermiş olduğu yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-473-1, 27 Aralık 1939, s. 31.

29 Dâhiliyeden İkinci Şube Müdürü Şükrü Alptekin'den telefonla not edilmiştir. Bk. BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, s. 58.

30 BCA; 30-1-0-0; 121-769-2.

31 Dâhiliye Vekili Müsteşarının Başvekâlete Ünye'de vuku bulan zelzele hakkında yazısı için bk. BCA; 030-10-00-00; 119-846-10, 24 Ağustos 1940, s. 1.

32 "Gece Şiddetli Üç Zelzele Oldu", *Yeni Yol*, 27 Aralık 1939, s. 1.

Grafik 1. 29 Aralık 1939 tarihli zayıt bilgisi

Kaynak: BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, 1939, s. 58.

CHP Giresun Bölgesi Müfettişi Kayseri Mebusu Ahmet Hilmi Kalaç,³³ Giresun'u deprem sebebiyle teftiş ettikten sonra detaylı raporlar yazarak Genel Merkeze gönderdi. Müfettişin depremin olmasından uzun bir süre sonra bölgeye gitmesi, verdiği bilgilerin netliği açısından önemlidir.

17 Eylül 1940'ta A. Hilmi Kalaç, Şebinkarahisar'ı teftiş etti. Müfettiş, Şebinkarahisar'daki parti faaliyetleri hakkında bilgi vermekteydi. Bu kaza, geçirdiği felakete rağmen parti işlerini ihmal etmedi. Parti ve halkevi faaliyetleri kısa bir aradan sonra devam etti. Depremden sonra sağlam kalan binalardan biri kiralanarak parti ve halkevi olarak kullanıldı.³⁴

A. Hilmi Kalaç, 5 Temmuz 1941 tarihinde Karahisar ve Alucra'ya teftişe gitti. Depremden sonra bu kazalarda kasabalı ve köylüler Kızılay'ın yardımı ve kendi çabalarıyla meskenlerini yeniden inşa ve tamir etti. Alucra'da parti binası depremden sonra oturulmaz hale gelmişti. Alucra'da bazı özel ve resmî binalar tamir edildi. Parti binasının da aynı şekilde tamir edilebileceği düşünülüyordu. Fen memuru tarafından bina tetkik edilmesi, eğer uygunsa tamir parası ile binanın yeniden kazandırılması istendi.³⁵

Müfettişler tarafından yazılan raporlara dayalı veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu raporlarda vilayet, kaza, nahiye ve köyler detaylı olarak verilip resmî ve özel binalar ile hayvan telefati hakkında da bilgiler mevcuttur.

33 Ahmet Hilmi Kalaç, 1887'de Kayseri'de doğdu. Mülkiye mektebini bitiren Kalaç, mülkiyede idarecilik ve gazetecilik görevlerinde bulundu. Sivas Kongresi Kayseri delegesi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucusu, Osmanlı Meclis-i Mebusan IV. Dönem Kayseri mebusu, I., II., III., IV., V., VI. ve VII. Dönem Kayseri Milletvekilliği yaptı. 1966 yılında öldü. Bk. *TBMM Albümü 1920-2010*, I, (1920-1950), Ankara 2010, s. 406.

34 CHP Giresun Bölgesi Müfettişi Kayseri Mebusu Ahmet Hilmi Kalaç'ın 4 Eylül 1940 tarihli raporu. Bk. BCA; 490-1-0-0; 998-855-1, 18 Mart 1943, s. 19.

35 BCA; 490-1-0-0; 272-1089-1, 31 Aralık 1943, s. 9.

Tablo 3. 1939 Depremi Zayiat Cetveli

Vilayeti	Kazası	Nahiyesi	Köyü	Ölü	Yaralı	Resmi		Hususi		Ölen Muhtelif hayvanlar adet	Mülazahat
						Yıkılan	Hasar	Yıkılan	Hasar		
Gümüşhane				237	77	8	15	1427	3427		17.01.1940
	Torul			-	-	-	2	-	2		
	Torul	Köyler		1	-	-	-	125	306		
	Bayburt	Merkez		-	-	3	-	-	519		
	Bayburt	Köyler		-	-	-	-	264	266		
Gümüşhane	Merkez						5		122		
	Merkez	Köyler						57	475		
Gümüşhane	Şiran	Merkez		1	2	3	2	-	149		
		Köyleri		58	32	1		215	1229		
Gümüşhane	Kelkit	Köyleri		177	43	1	6	664	361		
Ordu	Merkez	-	-	10	24	8	26	34	34		
Ordu	Merkez	-	Köylerinde	34	100	14	6	1133	3292	341	268 dükkan, 5 fındık fabrikası, 807 serander, 13 ağıl, 430 ahır, 1148 samanlık yıkılmıştır.
Ordu	Fatsa	Merkez	-	9	25	6	10	133	236	50	
Ordu	Fatsa	-	Köylerinde	22	37	5	1	314	411		
Ordu	Gölköy	Merkez	-	-	5	2	9	13	33		
Ordu	Gölköy	-	Köylerinde	15	94	-	-	605	1295	270	
Ordu	Mesudiye	Merkez		7	6	3	2	61	199		
Ordu	Mesudiye	-	Köylerinde	318	196	-	-	748	728	3211	310 dükkan, 15 fındık fabrikası, 70 serander, 24 ağıl, 661 ahır, 655 samanlık hasara uğramıştır.
Ordu	Ünye	-	-	-	14	1	11	39	133		
Ordu	Ünye	-	Köylerinde	3	9	1	4	336	368	11	
Trabzon ve kazaları				6	3	-	3	217	384		05.01.1940
Trabzon	Merkez, Akcaabat			6	3	-	2	101	928		06.01.1940

Kaynak: BCA; 30-1-0-0; 121-769-2.

1.3. Yozgat Depremi (31 Temmuz 1940)

1939 yılı Erzincan'daki deprem felaketinin ardından enkazlar kaldırılmaya çalışılırken 1940 Temmuz'unda Karadeniz'de yeniden deprem yaşandı. 31 Temmuz 1940'ta, saat 03.00-03.30 arasında Türkiye'nin çeşitli yerlerinde sarsıntılar oldu. Bu sarsıntılar Ankara, İstanbul, Erzincan, Terme, Niğde, Merzifon, Çarşamba, Tokat, Kayseri, Çankırı, Amasya, Erbaa, Sinop, Fatsa, Zara, Çorum, Zile'de hissedildi. Deprem, Yozgat Peyik merkezli olup 6,2 şiddetindeydi.³⁶ Gece, Akdağ Madeni kazasına bağlı Peyik nahiyesi ve Karamağara köyü merkez olmak üzere Soğun kazası civarındaki bazı köylerde deprem daha şiddetli hissedildi. Depremın hemen sonrasında

36 T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, "Türkiye'de Diri Fay Sistemleri ve Depremsellik", <https://deprem.afad.gov.tr/depremdetay?eventID=409896> [Erişim tarihi: 17.01.2019].

tahminen 300 ölü,³⁷ 60 ağır ve 300 hafif yaralı vardı. 12 köy harap olurken çok sayıda hayvan da telef oldu. Felaket bölgesine Yozgat vilayetinin her tarafından sağlık malzemesi, gıda maddeleri ve işçilerden oluşan ekipler gönderildi. Kızılay Umumi Merkezi de, felaketzedeler için ilk yardım olmak üzere 350 çadır, 100 sandık hurma ve 150 elbise ve çamaşır gönderdi.³⁸

Artçı olarak 25 Eylül 1940 günü saat 17.00'de Tercan kazasının Karabulak nahiyesinde bir deprem olmasına rağmen hasar olmadı. İliç kaza merkezinde gece saat 22.10'da 15 saniye süren bir deprem olduysa da zayıf oldu.³⁹

1.4. Erbaa ve Niksar (Tokat) Depremi (20 Aralık 1942)

Merkez üssü Erbaa ve Niksar olan deprem 20 Aralık 1942'de meydana geldi. Depremden Ordu, Samsun, Kastamonu da etkilendi.⁴⁰ 7,2 büyüklüğünde olan deprem, Erbaa'yı tamamen harap etti.⁴¹ Erbaa'da büyük hamam ile birkaç ahşap yapı dışında hiçbir yapı sağlam kalmadı.⁴² İlk gelen bilgilere göre Erbaa'nın merkez ve köylerinde 418 kişi öldü, 488 kişi de yaralandı.⁴³ Deprem sırasında 16 yangın çıktı ve evlerin hemen hemen tamamı yok oldu.⁴⁴ Bu kazada 2.144 bina tamamen, 1.554 bina kısmen yıkıldı. Niksar'da ise üç ölü, 120 yaralı vardı. 410 bina yıkıldı. Deprem sonrasında gelen bilgiler durumu daha da netleştiriyordu. Depremde 3.000 kişi hayatını kaybederken 6.300 kişi de yaralandı.

1.5. Adapazarı ve Hendek Depremi (20 Haziran 1943)

Tokat depreminden sonra 1943'te Adapazarı ve Hendek depremi oldu. Kandilli Rasathanesi, deprem sonrası yaptığı açıklamada, saat 18.33'te büyük bir deprem olduğunu, ancak deprem yüzünden ölçüm aletlerinin kalemleri yerlerinden fırladığı için depremin şiddetinin kaydedilemediğini belirtmişti.⁴⁵ 1943 yazında Adapazarı'nda meydana gelen depremde binaların %80'i yıkıldı. Geri kalan binalar da barınacak durumda değildi. Sonrasında üç hafif deprem daha

37 Araştırmacı yazar Hakkı Yurtlu, Doğan kent'in (Peyik) tarihi üzerine yaptığı araştırma ve Kandilli Rasathanesi'nden edindiği bilgilere göre depremde ölenlerin sayısının sanıldığı gibi 300 değil, 4 olduğunu söylüyor. Bk. "Peyik Depremi Yozgat'tan Ne Götürdü?", *İleri Gazetesi*, 2 Ağustos 2010. <http://www.ilerigazetesi.com.tr/guncel/peyik-depremi-yozgattan-ne-goturdu-h682.html> [Erişim tarihi: 20.12.2018].

38 "Yurdun Birçok Yerlerinde Zلزele Oldu. Kızılay Felaket Yerlerine Yardıma Koştu", *Yeni Yol*, 31 Temmuz 1940, s. 1.

39 Erzincan Valisi Muhittin Dalkılıç'ın Başvekâlete çektiği telgraf için bk. BCA; 030-10-00-00; 119-846-12-2, 27 Eylül 1940, s. 1-2.

40 Ümit Bulut, *Cumhuriyet Dönemi Depremlerin Basına Yansıması (1923-1983)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2017.

41 Ali Yılmaz, Kemalettin Şahin ve M. Hazım Şahin, "Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VI/24, s. 420. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi24_pdf/yilmaz_ali_kemalettinsahin.pdf [Erişim Tarihi: 26.06.2019].

42 T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, "20 Aralık 1942 Tokat Erbaa-Niksar Depremi", <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=63> [Erişim Tarihi: 26.06.2019].

43 "Erbaa'da Sarsıntıdan", *Yeni Yol*, 26 Aralık 1942, s. 1.

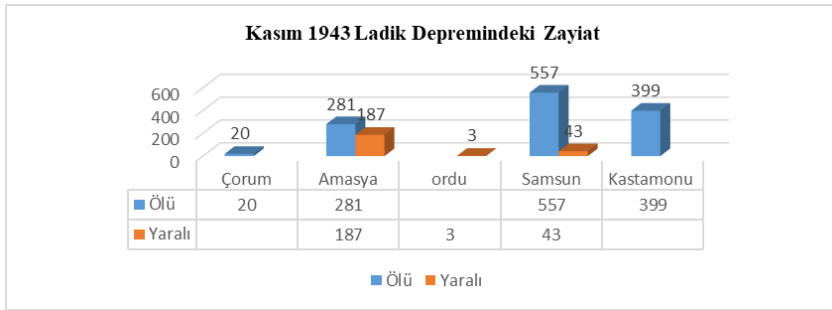
44 Ali Yılmaz vd., "Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat", s. 421.

45 Kadri Unat, "1943 Adapazarı-Hendek Depremi ve Yankıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 63, (Güz 2018), s. 369.

oldu. Yeni zarar olmamakla birlikte halk arasında paniğe yol açtı.⁴⁶ Depremde yıkılan Adapazarı Kereste Fabrikası için tedbir alınması gerekiyordu. Bunun için fabrika enkazdan temizlenerek makinelerin yağmurdan korunması sağlandı.⁴⁷ Kerestenin deprem zamanındaki önemi dolayısıyla fabrikanın yıkılması inşa ve tamir işlerinin aksamasına neden oldu.

1.6. Tosya / Ladik (Samsun) Depremi (26 Kasım 1943)

Adapazarı depreminden kısa bir süre sonra 26 Kasım 1943'te 7,2 şiddetinde deprem oldu. Bu afet, kayıtlara göre, 2.824 can aldı ve ardında büyük bir enkaz bıraktı.⁴⁸ Türkiye'nin birçok yerinde meydana gelen ve bazı bölgelerde çok şiddetli hissedilen deprem, birçok vatandaşın ölümüne ve yaralanmasına sebep oldu. Deprem Çorum, Amasya ve Tokat vilayetlerinde büyük zarar verdi.

Grafik 2. Kasım 1943 Ladik depremi zayıtı

Kaynak: “Yer Sarsıntısı Felaketi”, *YeniYol*, 30 Kasım 1943, s. 1-4.

1.7. Gerede – Çerkeş / Bolu Depremi (1 Şubat 1944)

1 Şubat 1944 tarihinde saat 06.20'de Türkiye'de birçok yerde çeşitli şiddetlerle hissedilen depremler yaşandı. Hasar daha çok Ankara, Bolu, Zonguldak ve Çankırı'da kendini gösterdi.⁴⁹ Deprem sırasında haberleşmenin önemi yukarıda da vurgulanmıştı. Bolu Depremi'nde yine aynı olumsuz durumlarla karşılaşıldı. Deprem telgraf ve telefon hatlarını da bozduğundan ve bazı kaza, köy yolları aşırı kar yağışından kapanmış olduğundan her taraftan deprem hakkında kolayca gerçek bilgiye ulaşmak zor oldu.⁵⁰

46 “Zelzele Felaketi”, *YeniYol*, 23 Haziran 1943, s. 1.

47 Ticaret Vekilinin Başvekalet'e gönderdiği Adapazarı kereste fabrikası hakkında yazısı için bk. BCA; 030-10-00-00; 120-849-15, 19 Ağustos 1943, s. 2.

48 Enkaz hakkında detaylı bilgi için bk. Fahri Sakal, “Tek Parti Devrinde Samsun'da Tabii Afetler”, *Studies of The Ottoman Domain*, V/8, (Şubat 2015), s. 16.

49 Dâhiliye Vekilinin Başvekalet'e 1 Şubat 1944 tarihli Zelzele hakkında vermiş olduğu malumat hakkında bk. BCA; 030-10-00-00; 120-849-16; 1 Şubat 1944, s. 1; “Yine Yer Sarsıntısı Felaketi”, *YeniYol*, 2 Şubat 1944, s. 1.

50 Dâhiliye Vekilinin Başvekalet'e 1 Şubat 1944 tarihli Zelzele hakkında vermiş olduğu malumat hakkında bk. BCA; 030-10-00-00; 120-849-16, 1 Şubat 1944, s. 1; “Gerede'de Yer Depremi Zayıtı Fazlalaştı!...”, *YeniYol*, 5 Şubat 1944, s. 1; “Yine Yer Sarsıntısı Felaketi”, *YeniYol*, 2 Şubat 1944, s. 1; Fatih Özçelik, “1944 Bolu-Gerede Depremi ve Sonuçları”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, XII/2, (2017), s. 97.

Tablo 4. Şubat 1944 Gerede / Bolu Depreminde İlk Gelen Zayıyat Listesi

Vilayet	Kaza	Nahiye	Köy	Ev	Ölü	Yaralı
Ankara	Ayaş	-	X	687	21	3
	Kızılcahamam	-	X	64	2	8
	Beypazarı	-	X	988	71	75
Bolu	Düzce	-	-	5 Ev / 10 Dükkan	?	?
		-	Sekiz Köy	200 Ev Hasar	?	?
Bolu	Merkez	-			34	44
		-	X		175	316
	İlgaz	Kurşunlu			71	?
	Gerede				514	328

Kaynak: BCA; 030-10-00-00; 120-849-16, 1 Şubat 1944, s. 1; "Geredede Yer Depremi Zayıyatı Fazlaştı!...", *Yeniyol*, 5 Şubat 1944, s. 1; "Yine Yer Sarsıntısı Felaketi", *Yeniyol*, 2 Şubat 1944, s. 1.

Yukarıdaki tabloda Gerede ve Bolu depreminde Ankara ve Bolu'da yaşanan ilk hasarlar gösterilmiştir. Sayısal bilgiler verilirken Cumhuriyet arşiv belgelerindeki bilgiler ile *Yeniyol* gazetesindeki bilgiler birlikte aktarılmıştır. Yukarıdaki bilgilerin dışında Çankırı vilayetinin Çerkeş kazası ve İlgaz'ın Kurşunlu nahiyesinde bina hasarı çok fazlaydı. Özellikle Çerkeş kasabası tamamen harap oldu.⁵¹ Yine Çerkeş'te insan kaybı hakkında doğru bilgiler alınamamakla birlikte fazla insan kaybı olduğu bilinmekteydi.

Mevsim koşullarından dolayı bölgede sel ve fırtına yaşanıyor. Sel ve fırtına yüzünden bazı köylerden haber alınamadı. Yaralıların tedavisi için sağlık ekipleri ve gönüllüler geceli gündüzlü çalıştı. Daha sonraki günlerde birbirini takip eden artçı sarsıntılar kısmen zarar gören binaların da yıkılmasına sebep oldu.

7 Şubat 1944'te Bolu'da mevcut 1.951 evden 150'sinin tamamen yıkıldığı, 900'ünün de içinde oturulmayacak halde olduğu bilgisi geldi. Merkez kazasının 197 köyünden 7 Şubat'a kadar %70 evin tamamen ve %30 evin de kısmen harap olduğu tespit edildi. Kasabada 29 ölü ve 12 yaralı, köylerde ise 1.458 ölü ve 705 ağır yaralı vardı.⁵²

Deprem, Zonguldak ve çevresinde de çok şiddetli şekilde hissedildi. Gerede başta olmak üzere Bolu ve ilçelerinde 3.959 can kaybı mevcuttu. Çok geniş bir sahada yüzlerce yapı yerle bir oldu ve binlerce binada da hasar meydana geldi. Bolu depreminin haftalarca süren artçıları da yine Zonguldak ve ilçelerinde kuvvetli şekilde hissedildi.⁵³ Ana depremden dokuz gün sonra Düzce'de yaşanan 5,4 büyüklüğündeki sarsıntı da bölgede yaşayanları korkuttu.

51 BCA; 030-10-00-00; 120-849-16, 1 Şubat 1944, s. 1; "Geredede Yer Depremi Zayıyatı Fazlaştı!...", *Yeniyol*, 5 Şubat 1944, s. 1.

52 Dâhiliye Vekili Hilmi Uran'ın Başvekâlete, Kızılay Genel Merkezi Başkanlığı'na ve Dâhiliye Vekâletine yazdığı yazı için bk. BCA; 30-10-00-00; 120-849-18, 7 Şubat 1944, s. 6-7.

53 Zonguldak CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi Ali Rıza İncelemdaroğlu'nun hazırlayıp CHP Genel Sekreterliği'ne 23 Şubat 1944 tarihinde gönderdiği detaylı zayıyat ve hasar cetveli için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, s. 15-21.

Zonguldak CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi Ali Rıza İncealemdaroğlu tarafından verilen bilgiye göre deprem sonrasında 92 ölü, 104 yaralı vardı. 718 mesken yıkılırken 316 bina hasar gördü. Bu binalardan 279'u mesken iken 37'si ise resmi binaydı. Ayrıca 25 okul da hasarlıydı. Bu yıkımların yanı sıra 151 samanlık ve 10 cami harap haldeydi. İki köy odası ve konak da kullanılmaz hale geldi.⁵⁴

5 Nisan 1944'te Mudurnu – Bolu merkezli meydana gelen 5,6 büyüklüğündeki sarsıntıda 30 kişi hayatını kaybetti. İlk depremde zarar gören yapıların yıkıldığı tahmin ediliyordu. Bu sarsıntı da Zonguldak ve ilçelerinde etkili bir şekilde hissedildi.⁵⁵

2. Depremzedeler İçin Yapılan Yardımlar ve Alınan Tedbirler

Bahsi geçen depremler sonrasında devlet tarafından alınan bir takım tedbirlere ek olarak kararnamele de çıktı. Devlet tarafından oluşturulan Millî Yardım Komitesi ile birlikte halk da depremzedeler için elinden gelen desteği veriyordu.

2.1. Tercan / Erzincan Depremzedeleri (Kasım 1939)

Depremlerden sonra depremzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak, artçılar için önlemler almak gerekmektedir. Bu amaçla öncelikle depremin ardından nahiyelerde hasar tespiti için çalışmalar başladı. Bizzat Tercan kaymakamı, deprem şiddetinin daha yüksek hissedildiği Karakulak nahiyesine gitti.

Yapılan tetkiklerin sonucunda, öncelikli olarak barınma ihtiyacı için enkazdan istifade edilerek zeminlik⁵⁶ ve baraka⁵⁷ yapılması düşünüldü. Kızılay merkezinden gönderilen çadırlar deprem bölgesinde kuruldu.⁵⁸ Böylelikle felaketzedelere geçici olarak barınma imkanı sağlandı. Ancak kış şartları nedeniyle çadırlarda barınan depremzedelerin sürekli olarak buralarda kalma imkanı yoktu. Bunun için iki farklı tedbir düşünüldü. Birincisi açıkta kalanların tahribata uğramayan köylere nakli; ikincisi ise zeminlik ve baraka yapılmasıydı. Ancak evsiz kalanların yakın köylere nakli kesin çözüm değildi.

Barınma için en iyi çözüm zeminlik ve baraka yapmaktı. Bunun için herkese bir miktar kereste verildiği takdirde kendilerinin ve hayvanlarının barınması için zeminlik ve baraka

54 BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, s. 15-21.

55 “Zonguldak bomba üstünde”, *Halkpostası*, <http://www.halkpostasi.com/zonguldak-bomba-ustunde-n-1338.aspx> [Erişim tarihi: 20.04.2016].

56 *Zeminlik*, yer altı barınağı. Bk. Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, <http://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 27.06.2019]. Sözlük anlamı olarak “yer altı barınağı” olarak geçse de belgelerde yer alan *zeminlik* kelimesi “döşeme” anlamında kullanılmıştır. Özellikle kereste yardımından bahsedildiği göz önünde tutulursa ahşap döşemelerden bahsedildiği açıkça ortadadır.

57 *Baraka*, tahta, çinko vb. hafif maddelerden yapılmış temelsiz yapı. Bk. Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, <http://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 27.06.2019].

58 BCA; 30-10-0-0; 118-827-33, s. 4.

yapabilirlerdi. Yıkılan evlerin yapılması iki şekilde olabilirdi.⁵⁹ Birincisi, evlerin hükümet veya Kızılay tarafından yapılması; ikincisi ise halka nakdi yardımla kendileri tarafından yapılmasıydı. Ancak evlerin yeniden yapılması günün koşullarında kolay olmadığı gibi herkese yetecek kadar ev yapılmasının da imkanı yoktu. Dolayısıyla hasarlı evlerin tamir edilmesi yoluna gidildi. Bununla birlikte birinci derecede deprem bölgesi kabul edilen bir sahada böyle bir uygulama sağlıklı değildi. Nitekim tamir edilen binaların birçoğu sonraki depremler sırasında yıkıldı.

İnsanların barınması kadar iâşe problemlerinin de hızlı bir şekilde halledilmesi gerekmektedir. Kızılay tarafından belirlenecek heyetlerce halkın yardımları kabul edildi ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldı. Nitekim Tercan merkezde toplanan bir miktar para ile şeker, gaz, çay, sabun vb. Karabulak ve Mans nahiyelerine gönderildi.⁶⁰ Aynı zamanda depremin yaşandığı bölgeye nakledilecek 100 ton buğdayın yeterli olacağını düşünülmesine karşın bunun ancak 50 tonu karşılanabildi.⁶¹

2.2. Erzincan Depremzedeleri (Aralık 1939)

1939 depreminin hemen sonrasında Millî Yardım Komitesi, TBMM Reisi Mustafa Abdülhalik Renda⁶² başkanlığında kuruldu.⁶³ Komite yayınladığı beyannamede deprem sonrası yıkımdan, yaşanan üzüntüden ve depremzedelere yapılacak olan yardımlar hakkında bilgi veriyordu. Millî Yardım Komitesi Beyannamesi'nde⁶⁴ deprem sonrası büyük yıkımdan bahseden Renda, halkı depremzedelere yardıma çağırıyordu. Hükümetin aldığı tedbirler, bölgelere giden yardımlar hakkında bilgi vermekteydi. Depremzedeler için Millî Yardım Komitelerinin oluşturulduğunu, yardımların bu komite aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine dağıtılacağını, halkın bu konuda hassas davranması gerektiğini vurgulamaktaydı.

Deprem sonrasında bölgeye gidenlerden ve yapılan telefon görüşmeleri sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda raporlar yazılmaktaydı. Bu günlerde Dâhiliye Vekâleti bir tamim

59 BCA; 30-10-0-0; 118-827-33, 8 Aralık 1939, s. 5.

60 *Agb.*, s. 4.

61 *Agb.*, s. 5.

62 Mustafa Abdülhalik Renda, 1881'de, Yanya'da doğdu. Yanya İdâdîsi Rüştiyesi ve İstanbul İdâdîsi'nde orta öğrenimini tamamladı. 1903 yılında Mülkiye Mektebi'nin Yüksek Bölümü'nden mezun olan Renda, devletin çeşitli kademelerinde görev aldı. 1903'ten 1918'e kadar öğretmenlik, kaymakamlık, valilik, Dâhiliye Vekâleti müsteşarlığı gibi çeşitli vazifelerde bulundu. 1918'de Hüdavendigar Valiliği'ne getirildi, ancak Damat Ferit Hükümeti tarafından azledildi ve Malta'ya sürüldü. Malta dönüşü 1922'de İktisat Vekâleti Müsteşarlığı, Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığı yaptı. Aynı yıl önce Konya, sonra İzmir Valiliği'ne atandı. 1923'te Çankırı milletvekili seçildi. II., III., IV. ve V. dönemlerde aynı ilden milletvekili oldu. Çeşitli zamanlarda Maliye Vekilliği yaptı. Müdâfaa-i Millîye Vekili ve Bahriye Vekilliklerinde bulundu. V. Dönemde TBMM Başkanı seçildi ve dönem sonuna kadar bu görevini sürdürdü. Fransızca, İngilizce, Rumca ve Bulgarca bilen Renda 1957'de vefat etti. Bk. *TBMM Albümü 1920-2010*, s. 236; Cengiz Atlı, "Türk Siyasi Hayatının Ardında Kalan İsim: Mustafa Abdülhalik Renda", *History Studies*, V/5, (September 2014), p. 31-50. <http://www.historystudies.net/dergi/tar201512b919d.pdf> [Erişim tarihi: 03.03.2019].

63 Kararname için bk. TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc021/karartbmmc021/karartbmmc02101164.pdf [Erişim tarihi: 30 Ocak 2019].

64 BCA; 30-10-0-0; 119-843-5; 28 Aralık 1939.

yayınladı. Bu tamime göre⁶⁵ raporlar her gün yazılacak, yeni depremler, ölü ve yaralı sayıları bildirilecek, maddi hasar hakkında da malumat verilecekti. Böyle bir tamim yayınlanmış olmasına rağmen Cumhuriyet Arşivi belgelerinde günlük verilen raporlarda çok sayıda eksik vardır. Günün koşulları ve deprem dolayısıyla iletişim hatlarının kesilmesi raporların düzenli gitmesini engellemiş olmalıdır.

Depremzedelere yardım için alınacak tedbirlerin başında insanların güvenliğini sağlamak geliyordu. Mevsimin şiddeti düşünülerek depremzedelerin yıkılmamış evlerde misafir edilmeleri istenmekteydi. Buralarda barınmaları mümkün olmayanların en yakın ve depremden sağlam çıkmış şehir, kasaba ve köylere nakilleri Dâhiliye Vekâleti tarafından isteniyordu.⁶⁶

2.2.1. Depremzedeler Hakkında Çıkan Kararnameler

Depremden hemen sonra devlet tarafından alınması gereken önlemler vardı. Bunun için oluşturulan kurullar ve komisyonlar çalışmalarda bulunuyordu. Bu çalışmalar sonucunda bazı kararnameler çıkarıldı. Kararnamelerdeki amaç deprem felaketinden sonra toplum düzenini en kısa sürede sağlamaktı. Öncelikle barınma, çözüm bekleyen ciddi problemdi. Bunun için Erzincan, Sivas, Yozgat, Tokat, Amasya, Samsun, Giresun, Ordu vilayetlerinde yaşanan deprem sonucunda evleri yıkılan felaketzede köylülere yeniden yapacakları evler için kerestelerin devlet ormanlarından temin etmeleri sağlandı. Aynı zamanda Bolu vilayetinin Düzce kazasına bağlı Karakaş köyü halkından evleri yanan kişilere de kereste verildi.⁶⁷

Depremde maddî açıdan zor durumda kalan vatandaşlar için borçlarına yönelik düzenlemeler yapıldı. 27 Aralık 1939 ve sonrası tarihlerde deprem felaketine uğrayan Erzincan, Tokat, Erbaa, Niksar, Zile, Reşadiye, Hafik, Suşehri, Zara, Koyluhisar, Amasya, Ordu, Fatsa, Mesudiye, Ünye, Giresun, Görele, Alucra, Şebinkarahisar, Çarşamba, Gümüşhane, Bayburt, Kelkit, Şiran, Refahiye ve Kemah'ta depremin olduğu tarihlerde oturan kimseler aleyhine ilamlı veya ilamsız olarak para borcundan veya icraen inkılap eden diğer borçlardan dolayı herhangi bir mahalde vuku bulan icra takiplerinin, 6 Mart 1940 tarihli kararname ile altı ay müddetle durdurulması kararı alındı. Borcunu ödeyebilecek olan kişiler bu kararın dışında tutuldu. Devlet memuru ve müstahdem olanlar, felaketten dolayı hiçbir zarara uğramayan veya zarara uğrayıp da geçineceğinden fazla gelir sağlayan, kazancı olan kimseler bu hükümden istifade edemeyecekti. Ayrıca ihtiyati tedbir veya hacizlerle ivedi satışların icrası durdurulmayacaktı.⁶⁸ Aynı zamanda Tokat, Ordu ve Samsun vilayetleri dâhilindeki hususî idare memurlarına ikişer maaş avans verilecekti.⁶⁹

65 BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, s. 26.

66 Dâhiliye Vekili Y. Nazif Ergin tarafından 28 Aralık 1939 tarihinde Ordu, Balıkesir, Tokat, Erzincan, Samsun, Sivas, Elazığ, Tunceli, Amasya, Kars vilayetlerine çekilen telgraf. Bk. BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, s. 60.

67 İcra Vekilleri Heyeti tarafından 13.01.1940 tarihinde kabul edilen kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 89-128-3, s. 1-2.

68 Kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 90-20-4, s. 1-2.

69 6 Mayıs 1940 tarihli kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 91-41-19, s. 1.

2.2.2. Deprem Sonrası Radyo ve Yazılı Basının Etkisi

Radyo ve gazetelerin kamuoyu yaratmak adına insanları pek çok yönden etkiledikleri şüphesizdir. Bilhassa yaşanan felaketler sonrasında halkın haber alma ihtiyacı daha da artmaktadır. Düzenli yayın yapmak ve insanların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Erzincan Depremi dolayısıyla Türkiye Radyosu da her akşam yurdun çeşitli yerlerindeki vatandaşların yardımlarını duyurarak yaşanan gelişmeleri halka aktarmaktaydı. Ancak Anadolu'da bazı şehirlerde bulunan komiteler tarafından toplanan ve Kızılay Umumi Merkezi'ne gönderilen yardımlar hakkında yayın yapılmaması tepkilere yol açtı.⁷⁰

Erzincan Depremi'nin ilk zamanlarında yardım komitelerinin faaliyetleri hakkında radyolarda yayınlar yapıldı. Ancak bu yayınlar bir süre sonra kesildi. Bu durum karşısında CHP Teşkilat kademelerinden Genel Sekreterliği'ne gelen birçok yazıda bu yayınların tekrar yapılması istendi. 18 Ocak 1940 tarihli bir yazıda vilayet ve kazaların yaptıkları yardımların ayrı ayrı listelerinin halka duyurulmamasının kendilerini müteessir etmekte olduğu bildiriliyordu. Bunun sonucunda *Ulus* gazetesi veya radyo ile bu yardımların neşir ve ilanının faydalı olacağı düşünüldü.⁷¹ Böylelikle hem yardım yapanlar hoşnut edilecek hem de yardımlar teşhir edilerek yardımda bulunanların sayısı arttırılacaktı.

2.2.3. Erzincan Depremzedelerine Yapılan Yardımlar

Millî Yardım Komitesi'nin vilayetlerde şubeleri bulunmaktaydı. Deprem mıntıklarında bulunan Millî Yardım Komitelerinin faaliyetlerinin mahallerin en ufak köşelerine kadar ulaşması yardımlaşmaların yaygınlaşmasını sağlıyordu.⁷² Erzincan Depremi sonrası devlet eliyle yapılan yardımların dışında şahsî yardımlar da yapılıyordu.⁷³ Karadeniz Bölgesi'ndeki şehirlerden, özellikle Trabzon'dan yardımlar toplanıyordu.

2.2.3.1. Trabzon'un Yardımları. Depremden sonra Trabzon halkı yapılacak yardımlar konusunda düzenli bir teşkilatlanma içindeydi. Deprem için ilk olarak 25.000 lira toplandı. Aynı zamanda devlet memurlarından da para toplanıyordu.

70 CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi tarafından CHP Genel Sekreterliği'ne 12 Ocak 1940 tarihli yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-473-1, 12 Ocak 1940, s. 9.

71 CHP Genel Sekreteri Erzurum Mebusu Dr. A. F. Tuzer tarafından M. Abdülhalik Renda B. Millet Meclisi Reisi ve Millî Merkez Yardım Komitesi Reisine gönderilen 18 Ocak 1940 tarihli yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-473-1, 18 Ocak 1940, s. 7.

72 CHP Genel Sekreteri Dr. A. F. Tuzer tarafından CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliği'ne 8 Şubat 1940 tarihinde gönderilen yazı için bk. BCA; 490-0-0; 5-22-5; 8 Şubat 1940, s. 1.

73 Erzincan Depremi sonrasında Erzincan'daki depremzedeler için yapılan yardımlar için bk. Fatih Tuğluoğlu, "1939 Büyük Anadolu Zelzelesi ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri", s. 113-136; Fadime Tosik Dinç, "Ulus Gazetesine Göre 1939 Erzincan Depremi", s. 1-21; İlhan Haçın, "1939 Erzincan Büyük Depremi", s. 37-69; Cengiz Atlı, "1939 Erzincan Depreminde İngilizlerin Yardımları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII/34, s. 247-255.

Trabzon kadınları deprem sonrasında faal olarak çalışıyorlardı. Trabzon Halkevi'nde 200'e yakın kadından oluşan bir toplantı yapıldı. Toplantı sonucunda 16 komite seçildi. Kadınlar bu faaliyetlerle felaketzedelere 40.000 lira toplanmasını planlandı. Aynı zamanda birçok evde depremzedeler için eşyalar hazırlandı. Trabzon'daki cemiyetler de depremzedelere yardım etti. Ayakkabıcılar Cemiyeti 194 çift ayakkabı temin ederken Yorgancılar Cemiyeti de felaketzedelerin bazı ihtiyaçlarını karşıladı. Ayrıca mağdurlara dağıtmak üzere Kızılay'a çok sayıda battaniye, yorgan vb. eşyalar bağışlandı. Bu arada Sivas ve Erzurum'a gönderilmek üzere 50 çuval iç fındık Kızılay'a teslim edildi. Bütün bu çalışmalar yapılırken Millî Yardım Komitesi Reisi, Belediye Reisi Muammer Yarımbyık,⁷⁴ yardımların daha da artması için *Yeni Yol* gazetesi vasıtasıyla Trabzon halkından her türlü yardımı beklediklerini duyurdu.⁷⁵

Yarımbyık'ın yardım çağrısı ve Trabzon halkının hassasiyetiyle Trabzon'da 78 sandık ve balya çeşitli eşyalar toplandı. Giresun'a 117, Ordu'ya 144 parça eşya sevk edildi.⁷⁶ Maçka'da felaketzedelere yardım için kadın ve erkeklerden oluşan komiteler faaliyetlerine devam etmekteydi. Merkez Haçevera köyünden 303 lira toplandı. Kasaba merkezinden 119 ve Haçeveradan 33 parça çeşitli eşya; 300 kg mısır ve buna yakın miktarda fasulye toplandı. Maçka'da 2.000-2.500 arasında çeşitli eşya ve nakit para toplandı.⁷⁷

Trabzon'dan 10.000 lira Sivas'taki merkez komitesine gönderilirken Sürmene kazasından 1.000 lira yardım yapıldı.⁷⁸ Sivas, Giresun ve Ordu'ya gönderilen yardım eşyaları arasında ayakkabı, yün kazak, entari, iç çamaşırı, battaniye, palto, ceket, çorap, çocuk elbisesi, takım elbise, yağmak, yatak, yorgan, makara, iğne, zeytin, sabun, çay, şeker, pastırma, konserve, makarna, şehriye, peksimet, kavurma, sucuk, kaşar peyniri, reçel, çivi, mikâp tahta bulunmaktaydı.⁷⁹ Maçka'da zelzele sonrasında 1.191 lira 41 kuruş ve 344 parça eşya toplandı.⁸⁰

Deprem felaketzedelerine Trabzon halkının yardımları devam ediyordu. Daha öncesinde Ankar'a gönderilen 10.000 liradan başka birikmekte olan paralar da gönderilecekti. Kızılay'da toplanmış bütün eşyalar Giresun ve Ordu'ya gönderildi. Karadeniz Vapuru ile Giresun'a ve Ordu'ya 21 balya yatak ve giyecek ulaştırıldı. Sivas'ta olduğu gibi Trabzon'da da civar vilayetlerden gelecek eşyalar için bir depo tesis edildi. Burada toplanan eşyalar hasar gören bölgelere sevk edildi.⁸¹ Aynı zamanda Karadeniz'in önemli fındık tüccarlarından P. P. Daniyelsen Firması sahibi Danielsen,

74 Mahmut Muammer Yarımbyık, 1891'de, Trabzon'da doğdu. Trabzon Belediye Başkanlığı, Trabzon Muallimler Cemiyeti Üye ve Başkanlığı, Trabzon İdman Grubu ve İdman Mıntıka Başkanlığı, Türk Ocağı ve Kızılay İdare Heyeti Üyeliği, Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı gibi birçok görevlerde bulunan Yarımbyık, Ordu ve Trabzon Milletvekilliği de yapmıştı. Bk. *TBMM Albümü 1920-2010*, s. 505.

75 "Muhterem Trabzon Halkına", *Yeni Yol*, 30 Aralık 1939, s. 1.

76 "Sivas'a şimdilik 10.000 lira çıkarıldı", *Yeni Yol*, 2 Ocak 1940, s. 1-2; R. Tarakçıoğlu, "Zelzele felaketzedelerine karşı Trabzon'da hamiyet müsabakası", *Yeni Yol*, 2 Ocak 1940, s. 2.

77 "Maçka'da felaketzede yardım", *Yeni Yol*, 3 Ocak 1940, s. 2.

78 "Sürmenede Felaketzedelere Yardım", *Yeni Yol*, 6 Ocak 1940, s. 1.

79 "Felaketzedelere Trabzon'un eşya ve para yardımı", *Yeni Yol*, 10 Ocak 1940, s. 1.

80 "Maçka'da felaketzedelere yardım", *Yeni Yol*, 13 Ocak 1940, s. 2.

81 "Zelzele Felaketi", *Yeni Yol*, 13 Ocak 1940, s. 1.

Başvekil Refik Saydam'a deprem felaketi nedeniyle taziye telgrafı göndererek depremzedelere 1.000 lira yardımda bulundu.⁸²

Trabzon'da toplanan yardım paralarının dışında yukarıda da bahsedildiği gibi Ankaradan da para yardımı geliyordu. Felaketzedelere yardım için Ankara Kızılay Umumi Merkezi'nden Trabzon'a 20.000 lira gönderildi. Yapılan bütün yardımlar Kızılay Umumi Merkezi'nde toplanmakta ve ihtiyaca göre felaket mıntıklarına para gönderilmekteydi. Kızılay dışında Trabzon Belediye Reisi Mahmut Muammer Yarımbyık'ın başkanlığında Millî Yardım Komitesi, Giresun ve Ordu felaketzedelerine gerekli olan eşyaları piyasadan temin etti. Ordu'ya 100 metre mikâp tahta ve 50 sandık çivi sevk edilirken Giresun'a da tekrar fasulye, peynir, patates, soğan, çay, şeker, zeytin, helva gibi yiyecek malzemesi gönderildi.⁸³

Trabzon'da Vali Osman Sabri Adal'ın başkanlığında şehrin ileri gelenlerinden⁸⁴ bir komisyon oluşturuldu. Bu komisyonun amacı, evleri yıkılan ve hasara uğrayan depremzedelerin evlerini yaptırmak ve deprem bölgesinden gelenlere yardım etmektir. Trabzon kazalarında da kaymakam başkanlığında komisyonlar vardı. Bu komisyonların emrine Trabzon Valiliği'nden para gönderiliyordu. Bu komisyon her gün düzenli olarak çalışmaktaydı.⁸⁵ Barınma işleri devam ederken bir yandan İstanbul'dan Gümüşhane'ye gönderilmek üzere 300 çadır sevkiyatı yapıldı.⁸⁶

Trabzon Millî Yardım Komitesi'ne nakdi yardım miktarı 17.448 kuruş ve giyeceğe ait malzeme de 12.820 parça eşyaya ulaştı. Kazalarda da 26 Ocak 1940'a kadar toplanan para 11.242 lira 18 kuruş, eşya ise 4.094 parçaydı. Ayrıca Of'tan depremzedeler için 3.260 kg mısır toplandı. Trabzon Valisi *Yeni Yol* gazetesi aracılığı ile yapılan yardımlar hakkında bilgi veriyordu. Valinin beyanatına göre Trabzon'da 28.306 lira ve 16.914 parça eşya toplandı.⁸⁷

Trabzon'daki depremzedelerin ihtiyaçları karşılandıktan sonra şehir dışındaki depremzedelere yardımlar gönderildi. Trabzon depremzedelerinin giyecek ve yiyeceğe ihtiyaçları olmadığı anlaşıldığından toplanan yatak ve giyecek eşyadan Gümüşhane'ye dört sandıkta 165 parça eşya ile vilayet nafiasında mevcut 24 çadır gönderildi. İkinci partide Ordu'ya üç balya ve 18 sandıkta 2.394, Giresun'a 19 sandıkta 3.714 parça giyecek ve yatak eşyası, bu iki vilayete ayrıca 2.325 lira tutarında yiyecek erzak ve inşa malzemesi gönderildi. Yine bu vilayetlere 40 sandık ve balya içinde giyecek ve yatak eşyasıyla 6.708 liralık yiyecek erzak, çivi ve Ordu'ya ayrıca 64 metre mikâbi kerestelik ağaç ve tahta ile fındık kooperatifinden 100 çuval fındıkkaşığı sevk edildi.

Trabzon Kızılay Merkezi, Karadeniz Bölgesi'nde yardımların toplandığı bir merkez durumundaydı. Öncelikle Trabzon Kızılay Merkezi'nde bir ayniyat deposu açıldı. Trabzon

82 P. P. Danielsen'in Başvekil Refik Saydam'a çektiği telgraf için bk. BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, s. 8-9; "Zelzele Felaketi", *Yeni Yol*, 13 Ocak 1940, s. 1.

83 "Felaketzedelere Yardım Ordu ve Giresun'a Tekrar Yiyecek ve Giyecek Eşya Sevkedildi", *Yeni Yol*, 17 Ocak 1940, s. 1.

84 Komisyonda Trabzon Belediye Reisi M. Muammer, Parti Başkan Vekili Ali Rıza Işıl, Mektupçu Behçet Ertan, Jandarma Komutanı Tahir Baykal, Nafia Müdürü Arif Kansu, Emniyet Müdürü İhsan Güven bulunmaktaydı.

85 "Felaketzedelere Yardım Komisyonu Teşkil Edildi", *Yeni Yol*, 17 Ocak 1940, s. 1.

86 "Valimizin Beyanata", *Yeni Yol*, 26 Ocak 1940, s. 2.

87 Agy., s. 2.

kazalarından başka Rize ve Çoruh vilayetlerinden gelen eşyalar bu depoda muhafaza edilerek felaketzedelerin ihtiyaçlarına göre dağıtımı yapıldı.⁸⁸

Yomra nahiyesi ile merkeze bağlı köylerde evleri yıkılanlara para verildi. Vakfikebir, Akçaabat, Maçka ve Sürmene kazalarında hasara uğrayan evleri tamir ettirmek ve yeniden yaptırmak için de sahiplerine para gönderildi.⁸⁹

Kurban Bayramına denk gelen günlerde depremzedeler unutulmamıştı. Kesilen kurban etlerinden bir kısmı felaketzedelere ulaştırıldı. Millî Yardım Komitesi, Giresun ve Ordu depremzedeleri için toplanan kurban etlerinden 90 teneke kavurma, 140 teneke de tuzlu et yaptırdı.⁹⁰ Bütün bunların ötesinde para toplamak için spor müsabakaları tertip edildi. Trabzon'da İdman Ocağı, Necmiati ve Doğanspor-İdman Gücü arasında maçlar yapılarak elde edilen hasılatlar yardım için kullanıldı.⁹¹

Trabzon'dan gelen para ve eşya yardımları dışında Ordu'ya depremzedeler için para gönderildi. Mesudiye için gelen 50.000 lira dağıtılırken 15.837 lira Ünye kazasına, 29.995 lira Fatsa kazasına, 33.350 lira Gölköy kazasına, 1.391 lira Kabadüz nahiyesine, 3.060 lira Ulubey nahiyesine, 2.000 lira Uzunisa nahiyesine, 3672 lira Perşembe nahiyesine ulaştırıldı. Ancak yapılan yardım yeterli gelmeyince 42.418 liraya daha ihtiyaç duyulup Kızılay Umum Merkezi'ne yazıldı. Felaketzedelerin barınma ihtiyacı için gerekli kereste ve çivi de temin edildi.⁹²

2.2.3.2. Samsun'un Yardımları. Samsun Vali Vekili Orhan Güvenç'in başkanlığında bir komisyon, Çarşamba ve Erbaa kazalarında faaliyetlerde bulundu. Erzincan Depremi'nin hemen ardından bir kamyonla Erbaa'ya ekmek ve yiyecek gönderildi. Aynı zamanda Çarşamba'ya da mümkün olduğu kadar yardım yapıldı. CHP binasında birçok toplantı yapılarak nakden ve aynen yapılan yardımlar komiteler tarafından Kızılay'a teslim edildi. CHP tarafından gönderilen doktor ve sağlık memurlarından başka Halkevi Reisinin başkanlığında gençlerden ve Halkevi mensuplarından 10 kişilik bir yardım ekibi Erbaa'ya gönderilip daha fazla yardım sağlanmaya çalışıldı. İhtiyaçlara göre yiyecek, giyecek, gaz ve eşya gönderilirken inşa ve tamir işleri için kereste, çivi temin edilerek ustaların bölgeye sevki sağlandı.⁹³

Samsun'da oluşturulan bir ekip Tokat'a gitti. Reşadiye'de bulunan Tokat Valisi İzzettin Çağpar yazdığı bir telgrafta Reşadiye kaza merkeziyle köylerindeki felaketzedelerin yardımına koşan Samsun Halkevi yardım ekibinde bulunan gençler ile doktorların kazanın en ücra köşelerine kadar dolaştıklarını, yaralı ve muhtaçlara baktıklarını şükran duygularıyla ifade ediyordu.⁹⁴

88 Agy, s. 2.

89 "Felaketzedelere Yardım Komisyonu Evleri Yıkılanlara Para Verildi", *Yeni Yol*, 31 Ocak 1940, s. 1.

90 "Felaketzedelere Yardım", *Yeni Yol*, 26 Ocak 1940, s. 1.

91 "Felaketzedeler Menfaatine Maç", *Yeni Yol*, 17 Ocak 1940, s. 2.

92 Ordu Valisi H. Rollas'ın Dâhiliye Vekâleti'ne 16 Ekim 1940 tarihli yazısı için bk. BCA; 30-10-0-0; 119-846-15; 16 Ekim 1940, s. 2.

93 Samsun CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi M. Aldıkaçtı'nın, CHP Genel Sekreterliği'ne 17 Ocak 1940 tarihli yazısı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1585-468-1, 17 Ocak 1940, s. 4.

94 CHP Genel Sekreteri Erzurum Mebusu Dr. A. F. Tuzer'in, CHP Samsun Vilayet İdare Heyeti Reisliği'ne 31 Ocak

2.2.3.3. Zonguldak'ın Yardımları. Zonguldak Valisi Halit Aksoy başkanlığında CHP binasında toplanan heyet tarafından depremzedeler için yardım kararı alındı. İlk yardım olarak Kızılay'a 35.000 lira yatırıldı. Zonguldak Valisinin başkanlığında birçok şehirde olduğu gibi Millî Yardım Komitesi kuruldu. Vilayette olduğu gibi kazalarda da komisyonlar kuruldu.⁹⁵ Zonguldak vilayet merkezi yardım tahsisatından Yardım Komisyonuna 47.443 lira 56 kuruş para aktarıldı. Zonguldak'tan Sivas'taki depremzedelere yardım gönderildi. 29, 30, 31 Aralık 1939 tarihlerinde Zonguldak'tan 3.308 parça ve 3 Ocak 1940 tarihinde de Kozlu'dan 2.251 parça çeşitli eşya tren ile Sivas'a yollandı. Bu eşyaların içinde palto, elbise, yün, iç çamaşırı, yorgan, battaniye, ayakkabı çoğunlukta idi. Devrekte 600 lira yardım toplandı. Bunlara ek olarak Bartın CHP ilçe başkanı Faik Alemdar tarafından 500 lira gönderildi ve 535 lira da ayrıca yardım yapıldı.⁹⁶

Zonguldak'tan toplamda 84.078 lira 56 kuruş para yardımı yapıldığı gibi çeşitli ihtiyaç malzemeleri de Sivas depremzedelerine gönderildi.

2.2.3.4. Rize'nin Yardımları. Büyük Erzincan Depremi Rize'yi etkilememişti. Ancak Rize, yaşanan depreme kayıtsız kalmadı. Depremzedeler için yardım toplanıp ihtiyaç sahiplerine gönderildi. Rize'de bulunan Jandarma Mıntika Komutanlığı'na bağlı Trabzon, Rize, Çoruh vilayetleri Jandarma subay ve askerleri Erzincan'da şehit olan jandarma mensupları aileleri için umumi felaketzedelere yapılan yardımdan başka aralarında 904 lira topladı.⁹⁷ Vatandaşlar bireysel yardımlarda da bulunuyorlardı. Bu yardımlar genellikle Rize gazetesinde listeler halinde verilmekteydi.⁹⁸ Toplanan paralar Kızılay aracılığı ile ihtiyaç sahiplerine ulaştırılıyordu.

2.2.3.5. Çorum'un Yardımları. Erzincan Depremi ardından Osmancık CHP Kazası Yardım Komitesi tarafından Kızılay'a 20.000 lira yardım yapıldı. Bu yardımın dışında köylere 2.000 lira, bulgur, nohut gibi gıda maddeleri, 930 gömlek, 140 palto, 300 giyecek çeşitli eşyalar Çorum vilayetine gönderildi. Çorum Yardım Komitesi, Amasya vilayetinin Ezine Pazra nahiyesine ilk yardım olarak sekiz balyada 1.900 parça eşya, 2.500 kg ekmekek, un, pekmez ve peynir gönderdi. Çorum Vali Vekili ihtiyaçların neler olduğunu tespit etmek için Amasya'ya gitti. Amasya Valisi ile görüşükten sonra 30 yaralı Çorum Hastanesi'ne sevk edildi. Bunlardan başka 30 yaralı daha vardı ve bu yaralıların da sevk istendi. Amasya'da deprem yüzünden mağdur olan ailelerin barınmaları için Çorum'da çalışmalar yapılıyordu.⁹⁹

1940 tarihli yazısı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1585-468-1, s. 1.

95 Zonguldak CHP Reisi Ahmet Gürel'in, CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği 23.12.1939 tarihli telgraf için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, s. 28-29.

96 Zonguldak CHP Vilayet Reisinin, 4 Ocak 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, 4 Ocak 1940, s. 27.

97 "Zelzeleden Felakete Uğrayanlara Yardım Edenler", *Rize*, 13 Aralık 1940, s. 1.

98 *Agy.*, s. 1; "Zelzeleden Felakete Uğrayanlar İkinci Defa Yardım Edenler", *Rize*, 10 Şubat 1941, s. 3.

99 CHP Idare Heyeti Reisi Pertev Kalelioğlu'nun, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1583-452-1, 1 Ocak 1940, s. 3.

2.3. Yozgat Depremzedeleri (Temmuz 1940)

Temmuz 1940'da yaşanan deprem için 23 Eylül'de Şebinkarahisar ve Alucra'daki depremzedelere yardım dağıtıldı. Evleri tamamen yıkılanlara hane başı altmışar lira para yardımı yapıldı. Aynı zamanda ihtiyaç sahipleri için kereste hazırlandı. İnşaat için çivi ve cam sıkıntısı da vardı. Cam ihtiyacı bir miktarda giderilse de çivi meselesi önemliydi. Her iki kazada da yardım toplanmış olmasına rağmen yardımlar yeterli gelmedi.¹⁰⁰

Daha önce devlet tarafından deprem dolayısıyla alınan kararnamelere Yozgat depreminden sonra yeni maddeler eklendi. Bu eklenen yeni maddeler eğitime yönelik olup yıkılan veya hasar gören eğitim kurumlarıyla ilgiliydi. Devlet, okulların tamirati için bütçeden para ayırdı. 6 Kasım 1940 tarih ve 2/14611 sayılı kararnameye ek olarak Gümüşhane vilayetinin Kelkit kazasının Tarbas köyü ilkokulu için Nâfia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) bütçesinden 1.000 liralık yardım yapıldı.¹⁰¹

Deprem dolayısıyla Nâfia Vekâleti bütçesine 5.000.000 lira bütçe belirlendi. Bu bütçeden 2.500 liranın, zelzeleden fazla zarar gören Giresun vilayetinin Alucra Kazası Belediyesi'ne yardım olarak verilmesi 4 Haziran 1941'de kararlaştırıldı.¹⁰² Bir süre sonra Amasya vilayeti için de 40.000 liralık tahsisat ayrıldı. Bu tahsisattan bakiye kalan 28.060 lira ise Amasya'daki Yeşilirmak ve Üçler okullarının birleştirilip yeniden yapılması için harcandı.¹⁰³

2.4. Erbaa ve Niksar (Tokat) Depremzedeleri (Aralık 1942)

Aralık 1942'de Erbaa ve Niksar'da yaşanan felaketin ardından depremzedelere yardım için para ve eşya bağışları yapılıyordu. Kızılay ilk olarak iki yardım treni ile 1.500 çadırı bölgeye sevk etti. Kızılay'ın sevkiyatı içinde 1.400 lira, 500 battaniye, 1.000 çamaşır, 1.000 giyecek eşyası, çay, şeker, zeytin ve sağlık malzemesi vardı.¹⁰⁴ Bu arada Alaçam nahiyesi halkı ilk yardım olarak 650 lira, Aksaray kazası halkı 1.000 lira ve Kemaliye kazası halkı da 500 lira bağışta bulundu. Merzifon halkının depremden mağdur olanlar için öncelikli olan yardımlar toplanarak 1.317 ekmeğe, 355 kg un, 400 kg kavurma, 100 kg zeytinyağı, 88 kg peynir, 250 kg pekmez, 350 kg üzüm, 500 çift çorap ve fanila ile 1.000 metre keten ulaştırıldı.¹⁰⁵

Bakanlar Kurulu kararı ile deprem sonrasında Tokat'taki ihtiyaç sahipleri için bütçe çıkarıldı.¹⁰⁶ Aşağıdaki tabloda, toplamında 920.000 olan bütçenin dağılımı detaylı olarak verilmiştir. Görüldüğü gibi öncelik hasar gören yapıların tadilatı için keresteye ayrılmıştır.

100 BCA; 490-1-0-0; 1583-457-2; s. 16/21-22.

101 17 Nisan 1941 tarihli kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 94-32-20, s. 1.

102 BCA; 30-18-1-2; 95-46-10, s. 1.

103 15 Temmuz 1941 tarihli kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 95-63-2, s. 1.

104 Ümit Bulut, *Cumhuriyet Dönemi Depremlerin Basına Yansıması (1923-1983)*, s. 47.

105 "Vatandaş Şefkati", *Yeniyoğ*, 26 Aralık 1942, s. 1.

106 BCA; 30-18-1-2; 104-16-13, s. 8.

Tablo 6. Tokat Vilayetine Tahsis Edilen Ödenek Cetveli

Karar No	Karar Tarihi	Lira	Tahsisin Mahiyeti
2/19879	8 Mayıs 1943	500.000	Temin edilecek kereste için
2/19879	8 Mayıs 1943	220.000	Fakir halka yardım için
2/19879	8 Mayıs 1943	100.000	Erbaa Belediyesi'ne yardım için
3/529	9 Mart 1944	140.000	Erbaa'daki imar işleri için
3/733	19 Nisan 1944	10.000	Erbaa'daki İmar işleri için
3/1039	21 Haziran 1944	50.000	3/529 ve 3/733 sayılı kararlar verilen toplam 150.000 liradan başka işe tahsis dolayısıyla tenzil.
	Toplam	920.000	

Kaynak: BCA; 30-18-1-2; 104-16-13, s. 8.

2.5. Adapazarı ve Hendek Depremzedeleri (Haziran 1943)

Haziran 1943 Adapazarı depreminin ardından yaraları sarmak için daha önce de felaketzedelere yapıldığı gibi elbirliği ile yardımlar yapıldı. Öncelikle Trabzon Gençler Kulübü 100 lira yardım gönderdi.¹⁰⁷ Depremzedelere yardım amaçlı kurulan komisyon çeşitli kollardan faaliyete geçerek 1.000 lirayı geçen yardım toplandı.¹⁰⁸ Trabzon'da heyet çalışmaları neticesinde 1.639 lira 75 kuruş Kızılay tarafından merkeze gönderildi.¹⁰⁹

Kış gelmeden evlere ve resmî dairelere en kısa zamanda yerleşilmesini temin edecek gerekli tamirat ve inşaatlar yapıldı. Sivil binalarda olduğu gibi resmî binaların tamirat işlerine de Kızılay yardım etti.¹¹⁰

Daha önce meydana gelen depremlerde oluşturulan yardım komisyonu yine devreye girdi. Deprem, sel, yangın vb. beklenmedik afetlere karşı korunma tedbirleri almak üzere, Belediye Reisi başkanlığında oluşturulan bir komisyon toplanarak hazırlanacak talimatname üzerinde görüşüldü.¹¹¹

2.6. Tosya / Ladik (Samsun) Depremzedeleri (Kasım 1943)

Kasım 1943 depreminden sonra hayatın normale dönmesini sağlamak için önlemler alındı. 27 Kasım'da yer sarsıntısına maruz kalan Kastamonu, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat ve Çankırı vilayetlerindeki halkın barınma sorunu için kararlar alındı. Bu kararlarda aşağıda belirtilenlerin yapılması istenmekteydi:

– Kızılay tarafından yapılan yardımlarda, Adapazarı depreminde olduğu gibi, halka binaların inşa ve tamiri için teknik yardımda bulunulması ve kolaylık gösterilmesi; binalarının zorunlu

107 "Zelzele Felaketzedelerine Yardım Faaliyeti", *Yeni Yol*, 3 Temmuz 1943, s. 1.

108 "Zelzele Felaketzedelerine Yardım", *Yeni Yol*, 7 Temmuz 1943, s. 1.

109 "Adapazarı Felaketzedelerine 1639 Lira 75 Kuruş Toplandı", *Yeni Yol*, 14 Temmuz 1943, s. 1.

110 Kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 102-56-3, s. 3.

111 "Afetlere Karşı Korunma Tedbirleri Alınacak", *Yeni Yol*, 21 Ağustos 1943, s. 2.

tamirlerini veya geçici meskenlerini tamamen veya kısmen yapamayacakları tespit edilen ihtiyaç sahiplerine Kızılay'ın yardım etmesi,

– Amme hizmetlerinde bulunan dairelerde bu amaçla çalıştırılan memurlardan meskensiz kalanların amme hizmetinin bozulmaması için mahallî malzeme ve maddî imkânlar göz önünde bulundurularak bina ve barakalara yerleştirilmeleri,

– Kızılay tarafından halk ve hazine yardımlarından istifade edilerek temini.¹¹²

Kararnamede “Adapazarı, Hendek, Erbaa ve Niksar zelzele mıntıklarında yapılacak iş ve yardımlar” adıyla 1.500.000 liralık bir tahsisat mevcuttu. İhtiyaca göre bölgelere bu tahsisattan para gönderildi.¹¹³ Bu tahsisattan 1.000.000 lira, halka yardım amacıyla Adapazarı ve Hendek'teki inşaat işlerinde kullanılması için Kızılay'a tahsis edildi.¹¹⁴ Aynı zamanda Erbaa'daki imar işlerinde harcanması için 140.000 lira da Kızılay'a ayrıldı.¹¹⁵ 9 Mart 1944'te 1.500.000 liralık tahsisatın 20.000 lirasının deprem bölgesinde görevli memur, müstahdem ve denetçilerin ücret, yevmiye ve harcırahları, ilan ücretleri, kırtasiye, tersim levazımı, tabi ücretleriyle bilimum masraflarına ve 180.000 lirasının da bölge ihtiyaçları için inşaat malzemesi masraflarına tahsisi kararı verildi.¹¹⁶ 19 Nisan 1944'te deprem bölgelerinde çalıştırılacak memurların harcırahları için ayrılan paradan arta kalan 10.000 lira, Erbaa'daki imar işleri için Kızılay'a aktarıldı.¹¹⁷ İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) tarafından 21 Haziran 1944'te Erbaa'daki imar işleri için Kızılay'a verilen 150.000 liranın 50.000 lirası, Adapazarı ve Hendek'te yapılan inşaat ve istimlak işleri için tahsis edildi.¹¹⁸

Çorum Merkez, Osmancık, Mecitözü, Kastamonu Merkez, Tosya, Taşköprü, Sinop Merkez, Boyabat, Gebze, Ayancık, Ordu Merkez, Ünye, Amasya Merkez, Merzifon, Gümüşhacıköy, Erbaa, Ladik, Ilgaz, Vezirköprü ve havalisinde meydana gelen depremde evleri yıkılan ve harap olan felaketzede köylülere ihtiyaçları olanlara yeniden yapacakları ev, ahır ve samanlık için devlet ormanlarından parasız olarak kerestelik ağaç verilmesine karar verildi.¹¹⁹

2.7. Gerede – Çerkeş / Bolu Depremzedeleri (Şubat 1944)

Gerede ve Çerkeş'te yaşanan depremin ardından Kızılay bölgelere yardım götürmeye başladı. Düzce ve Gerede'ye 25.000 lira gönderildi. Bunun dışında deprem bölgesine 500 çadır, pansuman malzemesi, tetanos serumu, çivi, gemici feneri, giyim eşyası ulaştırıldı. Çerkeş kazasına 10.000 lira, 400 çadır, ilaç ve eşya sevk edildi ve her tarafa doktor ve sıhhi ekipler yollandı. Bartın köylerinden

112 Kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 104-6-15, s. 1-2.

113 Kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 104-5-7, s. 1.

114 BCA; 30-18-1-2; 103-74-13; BCA; 30-18-1-2; 104-16-13, s. 55, 59-61.

115 BCA; 30-18-1-2; 104-16-13, s. 11, 13, 49-51.

116 BCA; 30-18-1-2; 101-18-15, 22 Mart 1943, s. 1.

117 BCA; 30-18-1-2; 104-16-13, s. 10, 45-48, 53-54.

118 BCA; 30-18-1-2; 104-16-13; s. 9, 41-44.

119 Kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 104-3-21, s. 1.

toplanan bağış 4.249 lira 70 kuruş Kızılay'a teslim edildi. Burada dikkati çeken husus, radyonun akşam neşriyatında bu durumun ilânının temininin istenmesiydi.¹²⁰

Gerede'ye yollanan 200 çadırla Bolu'ya gönderilen 350 çadırdan başka köylere bir şey verilemedi. Köylerde ve başka kasabalarda kendilerine çadır verilemeyecek olanlara baraka yaptırmaları zorunluluğu karşısında birkaç ton çivi gönderilmesi gerekiyordu. Bir kısım halk da yıkılan evlerinden çivi çıkarıp kullanmaktaydı.¹²¹

Barınma ihtiyacının dışında sağlık sorunlarına da çözüm getirilmesi gerekiyordu. Depremde yaralananların bir kısmının tedavisi Bolu'da, bir kısmının İstanbul'da yapıldı. Bolu Hastanesi de zarar gördüğü için tedaviler çadırlarda yapılıyordu. Elektrik tesisatı çalışmayacak durumda olmasına rağmen gaz vardı. İnsanlar hayatlarını düzene sokmaya çalışıyordu. Halkevleri tamir edildi, çarşı açıldı, resmî daireler barakalara yerleştirildi.¹²²

Bolu Valiliği, depremden zarar gören Bolu halkının zarurî ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla T.C. Ziraat Bankası'ndan uzun vadeli borç vermesi için talepte bulundu. Ziraat Bankası da depremden hasar görmüştü. Böyle bir kredi teklifi için hemen cevap veremezdi. Sadece ilerleyen zamanlarda görüşülmesi için acil durumda olan kişilerin listesini istemekle yetindi.¹²³

Zonguldak, Devrek ve Safranbolu kazaları için 13 Mart 1944 tarihinde halka yardım yapılmak üzere 20.000 lira ve farklı tarihlerde de halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere 39 ton çivi Kızılay vasıtasıyla Zonguldak Valiliği'ne gönderildi.

Aşağıdaki tabloda Kızılay'ın yaptığı yardımlar detaylı olarak verilmiştir. Kızılay öncelikle barınma ihtiyaçlarına yönelik gerekli malzemeleri gönderirken yiyecek maddelerini de ihmal etmemişti.

120 CHP Bartın Kaza İdare Heyeti Reis Vekili Nuri Alemdar'ın, 15 Şubat 1944 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazı için bk. BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, 15 Şubat 1944, s. 22.

121 Dâhiliye Vekili Hilmi Uran'ın Başvekâlete, Kızılay Genel Merkezi Başkanlığı'na ve Dâhiliye Vekâleti'ne yazdığı yazı için bk. BCA; 30-10-00-00; 120-849-18, s. 3.

122 Dâhiliye Vekili Hilmi Uran'ın Başvekâlete, Kızılay Genel Merkezi Başkanlığı'na ve Dâhiliye Vekâleti'ne yazdığı yazı için bk. BCA; 30-10-00-00; 120-849-18, 7 Şubat 1944, s. 6-7.

123 Ticarete Vekili, Ziraat Bankası'nın Bolu Vilayeti'ne yardım yapması için Başvekâlet'e 9 Mart 1944 tarihli bir yazı göndermiştir. Bk. BCA; 030-10-00-00; 120-850-4, 9 Mart 1944, s. 6.

Tablo 7. Kızılay Tarafından Zonguldak'ta Yapılan Yardımlar (1944)

Yer	Cins	Miktar	Yer	Cins	Miktar
Devrek	Çivi	2.515 kg	Safranbolu	Sihhi malzeme	3 sandık
Devrek	Çadır ve teferruatı	80 adet	Safranbolu	İlaç vesaire	3 sandık
Devrek	Testere	50 adet	Safranbolu	Diril	208.70 metre
Devrek	Keser	50 adet	Safranbolu	Basma	584.62 metre
Devrek	Fener	50 adet	Safranbolu	Kaput bezi	1.000.000 metre
Devrek	Mısır	14 ton	Yenice	Mısır	5 ton
Baycuma	Çadır ve teferruatı	11 adet	Mengen	Tahin helvası	168.05 kg
Baycuma	Zeytin	105 kg	Mengen	Zeytin	517 kg
Baycuma	Ekmek	500 adet	Mengen	Kavurma	124.05 kg
Baycuma	Gazyağı	2 teneke	Mengen	Gazyağı	35 teneke
Baycuma	Çivi	300 kg	Mengen	Lamba şişesi	10 adet
Baycuma	Mısır	1 ton	Mengen	Lamba şişesi yedek	10 adet
Safranbolu	Mısır	30 ton	Mengen	Ekmek	2.000 adet

Kaynak: BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, s. 14.

Kızılay'ın bu yardımlarının dışında Erbaad'daki imar çalışmalarında kullanılmak üzere bütçeden 10.000 lira para aktarıldı.¹²⁴ Haziran 1944'te Adapazarı ve Hendek'te yapılan inşaat ve istimlak işlerine 50.000 lira tahsis edildi.¹²⁵

2.7.1. Diyanet İşlerinin Depremzedeler İçin İsteği

1939'da başlayan ve 1944'e kadar bütün ülkeyi etkileyen depremler insanlarda maddî olduğu kadar manevî çöküntü de yaşattı.

Diyanet İşleri Reisi Mehmet Şerafettin Yaltkaya,¹²⁶ ülkenin çeşitli yerlerinde olan depremlerin sıklığından bahsederek halktan insanî, dinî ve millî duygularla dua ve yardım istedi. Depremde hayatını kaybeden vatandaşların İslam dinine göre şehit sayıldıklarını vurgulayan Yaltkaya, vatandaşlara, kederli aile ve akrabalarını teselli etmek, beş vakit namazların sonunda dualarla bu şehitlerin günahlarının affı ve geride kalanların da kalplerine kuvvet, sabır ve metanet vermesi

124 Kararname için bk. BCA; 30-18-1-2; 105-26-17, s. 2.

125 Kararname için bk. BCA; 18-1-2; 105-42-3, s. 1.

126 Ord. Prof. Dr. Mehmet Şerafeddin Yaltkaya, 1879 yılında İstanbul'da doğdu. Dâru'lmualliminden mezun olduktan sonra Beyazıt Camii'nde dinî ilimler okuttu. Devlet dairelerinde kâtiplik, değişik mektep ve medreselerde muallimlik yaptı. Süleymaniye Medresesi'nde müdür yardımcısı olarak çalıştıktan sonra 1924 yılında Dâru'lfunun İlahiyat Fakültesi Kelâm Müderrisliği görevinde bulundu, 1933'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslâm Tetkikleri Enstitüsü İslâm Dini ve Felsefesi Kürsüsünde "ordinaryüs profesör" unvanı aldı ve enstitü müdürlüğü yaptı. 1941'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirilen Şerafeddin Yaltkaya, bu görevini sürdürürken 1947'de vefat etti. Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, "Ord. Prof. Dr. Mehmet Şerafeddin Yaltkaya", <https://www.diyaret.gov.tr/tr-TR/Person/PresidentDetail/26/ord-prof-dr-mehmet-serafeddin-yaltkaya> [Erişim tarihi: 25.02.2019]; Burhan Sümertaş, "Mehmed Şerafeddin Yaltkaya'nın (1879-1947) Tarih-i Kur'an-ı Kerim'i Üzerine Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, Erzurum, (2013), s. 341-343.

için Allah'a yalvarmaları çağrısında bulundu.¹²⁷ Böylelikle devlet maddî olarak verdiği desteğin yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığı ile maneviyatı da kuvvetlendirmeye çalıştı.

Sonuç

Çalışmada kullanılan yerel basının depremler hakkında verdiği haberler, genellikle yapılan yardımlarla ilgiliydi. Kurum yardımlarının yanı sıra kişisel yardımlar da listeler halinde duyuruluyordu. Bu listelerin ilan edilmesinin amacı, birlik ve beraberlik duygusu aşılamanın ötesinde halkı yardımlaşmaya teşvik etmektir. Diğer taraftan yerel basında insan ve bina zayıatları hakkında net olmayan detaylandırılmamış bilgiler verilmektedir.

Cumhuriyet Arşivi belgelerinde, bölge hakkında raporlar ve bölgedeki zayıat ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Özellikle CHP Vilayet İdare Heyeti Reislerinin ve bölge müfettişlerinin raporları bölge hakkında bilgi vermektedir. Cumhuriyet Arşivi'nde döneme ait raporlar mevcut, ancak yeterli değildir. Depremler esnasında iletişim ağlarının hasar görmesi nedeniyle raporların eksik ve zamanında yazılmadığı düşüncesindeyiz. Bazı belgelerin devamı olmadığı gibi bazı raporlarda bahsedilen listeler mevcut değildir.

Deprem sonrasında kurulan Millî Yardım Komisyonu'nun vilayetlerde şubeleri bulunmaktaydı. Bu komisyonlar her gün toplanarak yapılacak olan işler için kararlar alıp merkeze raporlar gönderiyordu. Karadeniz Bölgesi'nde depremzedelere en fazla yardımın Trabzon'dan yapıldığını görmekteyiz. Trabzon merkez olma özelliği taşıdığı için yardımların toplandığı ve ihtiyaca göre dağıtıldığı bir nevi istasyon konumundaydı.

Devlet depremzedelerin ihtiyacını karşılamak üzere kararnamelerle bütçe ayırarak barınma sorununu çözmeye çalışıyordu. Bu yardımlar Nâfia Vekâleti ve Kızılay aracılığıyla yapıyordu. Maddî zorluklardan dolayı barınma konusunda hasarlı evleri tamir etme yoluna gidildi. Ancak art arda gelen depremlerdeki yıkım ve ölümlerin çoğunun sağlam olmayan yapılardan kaynaklandığı da şüphesizdir.

1939 Erzincan Depremi ile başlayan depremler, II. Dünya Savaşı yıllarında pek çok sıkıntıyı bir arada yaşayan halkı daha da zor duruma düşürdü. Fakirlik ve sefalet içinde olan halk savaşta olmamasına rağmen depremler sonucu ayrı bir savaşın içinde gibiydi. Türkiye deprem felaketlerinin sonucu olarak sanki savaşta olan bir ülke gibi büyük bir can ve mal kaybına uğradı.

Depremler Kuzey Anadolu fay hattında meydana geldiği için Karadeniz Bölgesi'ndeki şehirler de bundan etkilendi. Deprem sonrası enkazlar kaldırılmaya başlandıkça hayatını kaybedenlerin sayısı ve maddî hasarın boyutları ortaya çıkmaya başladı. 1939-1944 yılları arasında yaşanan Karadeniz bölgesini de etkisi altına alan depremlerde devlet ve halk elbirliği ile yaraları sarmaya çalışmıştır.

¹²⁷ Diyanet İşleri Reisinin 8 Mart 1944 tarihli yazısı için bk. BCA; 51-0-0-0; 4-30-6, 8 Mart 1944, s. 1.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- BCA; 30-10-0-0; 118-827-33, 08 Aralık 1939.
BCA; 30-10-0-0; 118-827-34, 27 Aralık 1939.
BCA; 490-1-0-0; 1586-473-1, 27 Aralık 1939.
BCA; 30-10-0-0; 119-843-5, 28 Aralık 1939.
BCA; 30-10-0-0; 119-844-11, 01 Ocak 1940.
BCA; 490-1-0-0; 1583-452-2, 16 Ocak 1940.
BCA; 490-1-0-0; 1585-468-1, 17 Ocak 1940.
BCA; 30-1-0-0; 121-769-1, 1939.
BCA; 30-18-1-2; 92-71-9; 17 Temmuz 1940.
BCA; 490-1-0-0; 998-855-1, 18 Mart 1943.
BCA; 490-1-0-0; 272-1089-1, 31 Aralık 1943.
BCA; 490-0-0; 5-22-5, 8 Şubat 1940.
BCA; 30-18-1-2; 104-6-15.
BCA; 30-18-1-2; 104-5-7.
BCA; 30-18-1-2; 103-74-13.
BCA; 30-18-1-2; 104-16-13.
BCA; 30-18-1-2; 101-18-15, 22 Mart 1943.
BCA; 30-18-1-2; 104-3-21.
BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, 4 Ocak 1940
BCA; 490-1-0-0; 1583-457-2.
BCA; 30-18-1-2; 95-46-10.
BCA; 30-18-1-2; 94-32-20.
BCA; 30-18-1-2; 95-63-2.
BCA; 30-10-00-00; 119-846-12-2, 27 Eylül 1940.
BCA; 30-18-1-2; 104-16-13.
BCA; 30-10-00-00; 120-849-18.
BCA; 30-10-00-00; 120-849-15, 19 Ağustos 1943.
BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1, 15 Şubat 1944.
BCA; 30-18-1-2; 102-56-3.
BCA; 30-10-00-00; 120-849-16, 1 Şubat 1944.
BCA; 30-10-00-00; 120-849-18, 7 Şubat 1944.
BCA; 51-0-0-0; 4-30-6, 8 Mart 1944.
BCA; 30-10-00-00; 120-850-4, 9 Mart 1944.
BCA; 490-1-0-0; 1586-472-1.
BCA; 30-18-1-2; 105-26-17.
BCA; 30-18-1-2; 105-42-3.

II. Gazeteler

Yeniyol

- “Adapazarı Felaketzedelerine 1639 Lira 75 Kuruş Toplandı”, *Yeniyol*, 14 Temmuz 1943.
- “Afetlere Karşı Korunma Tedbirleri Alınacak”, *Yeniyol*, 21 Ağustos 1943.
- “Erbaada Sarsıntıdan”, *Yeniyol*, 26 Aralık 1942.
- “Erzincan'da Zelzele”, *Yeniyol*, 25 Kasım 1939.
- “Felaketzedeler Menfaatine Maç”, *Yeniyol*, 17 Ocak 1940.
- “Felaketzedeler Menfaatine Yapılan Futbol Maçları”, *Yeniyol*, 26 Ocak 1940.
- “Felaketzedelere Trabzon'un Eşya ve Para Yardımı”, *Yeniyol*, 10 Ocak 1940.
- “Felaketzedelere Yardım Komisyonu. Evleri Yıkılanlara Para Verildi”, *Yeniyol*, 31 Ocak 1940.
- “Felaketzedelere Yardım Komisyonu Teşkil Edildi”, *Yeniyol*, 17 Ocak 1940.
- “Felaketzedelere Yardım Ordu ve Giresun'a Tekrar Yiyecek ve Giyecek Eşya Sevkedildi”, *Yeniyol*, 17 Ocak 1940.
- “Felaketzedelere Yardım”, *Yeniyol*, 26 Ocak 1940.
- “Gece Şiddetli Üç Zelzele Oldu”, *Yeniyol*, 27 Aralık 1939.
- “Geredede Yer Depremi Zayıyatı Fazlalaştı!...”, *Yeniyol*, 5 Şubat 1944.
- “Maçkada Felaketzede Yardımı”, *Yeniyol*, 3 Ocak 1940.
- “Maçkada Felaketzedelere Yardım”, *Yeniyol*, 13 Ocak 1940.
- “Muhterem Trabzon Halkına”, *Yeniyol*, 30 Aralık 1939.
- “Nakdi Yardım 28.306 Lira Eşya Mikdarı İse 16.914 Parça Teberruat Devam Etmektedir. Valimiz Gazetemize Beyanattı”, *Yeniyol*, 26 Ocak 1940.
- “Sivas'a Şimdilik 10.000 Lira Çıkarıldı”, *Yeniyol*, 2 Ocak 1940.
- “Sürmene'de Felaketzedelere Yardım”, *Yeniyol*, 6 Ocak 1940.
- “Valimizin Beyanattı”, *Yeniyol*, 26 Ocak 1940.
- “Vatandaş Şefkati”, *Yeniyol*, 26 Aralık 1942.
- “Yer Sarsıntısı Felaketi”, *Yeniyol*, 30 Kasım 1943.
- “Yine Yer Sarsıntısı Felaketi”, *Yeniyol*, 2 Şubat 1944.
- “Yurdun Birçok Yerlerinden Zelzele Oldu. Kızılay Felaket Yerlerine Yardıma Koştı”, *Yeniyol*, 31 Temmuz 1940.
- “Zelzele Felaketi”, *Yeniyol*, 13 Ocak 1940.
- “Zelzele Felaketi”, *Yeniyol*, 23 Haziran 1943.
- “Zelzele Felaketzedelerine Maçkada Yardım”, *Yeniyol*, 29 Aralık 1943.
- “Zelzele Felaketzedelerine Yardım Faaliyeti”, *Yeniyol*, 3 Temmuz 1943.
- “Zelzele Felaketzedelerine Yardım”, *Yeniyol*, 7 Temmuz 1943.
- “Zelzele”, *Yeniyol*, 25 Aralık 1943.
- Tarakçıoğlu, R., “Zelzele Felaketzedelerine Karşı Trabzon'da Hamiyet Müsabakası”, *Yeniyol*, 2 Ocak 1940.

Yeşilgireson

- “Yer Sarsıntısı”, *Yeşilgireson*, 26 Aralık 1942.

Rize

- “Zelzeleden Felakete Uğrayanlar İkinci Defa Yardım Edenler”, *Rize*, 10 Şubat 1941.
- “Zelzeleden Felakete Uğrayanlara Yardım Edenler”, *Rize*, 13 Aralık 1940.

III. Araştırma Eserleri

- Atlı, Cengiz, “1939 Erzincan Depreminde İngilizlerin Yardımları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VII/34, s. 247-255.
- Bulut, Ümit, *Cumhuriyet Dönemi Depremlerin Basına Yansıması (1923-1983)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2017.
- Haçın, İlhan, “1939 Erzincan Büyük Depremi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 88, (Mart 2014), s. 37-69.
- İstanbul Kandilli Rasathanesi 1939 (Ekim, Kasım, Aralık) Meteoroloji, Sismoloji ve Miknatis Rasatları*, İstanbul 1945.
- Köksal, Ülkü, “Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti (1918-1950)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 22, (2017), s. 161-208.
- Özçelik, Fatih, “1944 Bolu-Gerede Depremi ve Sonuçları”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, XII/2, (2017), s. 91-113.
- Sakal, Fahri, “Tek Parti Devrinde Samsun’da Tabii Afetler”, *Studies of The Ottoman Domain*, V/8, (Şubat 2015), s. 1-20.
- Sümertaş, Burhan, “Mehmed Şerefeddin Yaltkaya’nın (1879-1947) Tarih-i Kur’an-ı Kerim’i Üzerine Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, Erzurum, (2013), s. 337-362.
- Tekeli, İlhan – İlkin Selim, *Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, III, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Tekinsoy, Murat, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Tosik Dinç, Fadime “Ulus Gazetesine Göre 1939 Erzincan Depremi”, *Diyalektolog Ulusal Bilimler Dergisi*, 13, (Kış 2016), s. 1-21.
- Tuğluoğlu, Fatih, “1939 Büyük Anadolu Zلزeleri ve Erzincan Vilayetinde Yardım Faaliyetleri”, *History Studies*, VII/4, (December 2015), p. 113-136.
- Unat, Kadri, “1943 Adapazarı-Hendek Depremi ve Yankıları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 63, (Güz 2018), s. 365-385.
- Üzen, İsmet, “1939 Erzincan Depreminin Tokat’taki Yansımaları”, *Karadeniz Araştırmaları*, 27, (Güz 2010), s. 89-104.

Elektronik Kaynaklar

- Atlı, Cengiz, “Türk Siyasi Hayatının Ardında Kalan İsim: Mustafa Abdulhalik Renda”, *History Studies*, V/5, (September 2014), p. 31-50. <http://www.historystudies.net/dergi/tar201512b919d.pdf> [Erişim tarihi: 03.03.2019].
- “Peyik depremi Yozgat’tan ne götürdü?”, *İleri Gazetesi*, 2 Ağustos 2010. <http://www.ilerigazetesi.com.tr/guncel/peyik-depremi-yozgattan-ne-goturdu-h682.html> [Erişim tarihi: 20.12.2018].
- “Türkiyede Diri Fay Sistemleri ve Depremsellik”, <https://deprem.afad.gov.tr/depremdetay?eventID=409896> [Erişim tarihi: 17.01.2019].
- Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> [Erişim tarihi 29.01.2018].
- Diyanet İşleri Başkanlığı, “Ord. Prof. Dr. Mehmet Şerafeddin Yaltkaya”, <https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Person/PresidentDetail/26/ord-prof-dr-mehmet-serafeddin-yaltkaya> [Erişim tarihi: 25.02.2019].
- “Zonguldak bomba üstünde”, *Halkpostası*, <http://www.halkpostasi.com/zonguldak-bomba-ustunde-n-1338.aspx> [Erişim tarihi: 20.04.2016].

- <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> [Erişim tarihi 26.01.2019].
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, “Deprem Nedir?”, <https://www.afad.gov.tr/tr/4379/Deprem-Nedir> [Erişim tarihi: 02.02.2019].
- TBMM, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc021/karartbmmc021/karartbmmc02101164.pdf [Erişim tarihi: 30.01.2019].
- Trabzon Valiliği, “Cumhuriyet Dönemi Valileri”, <http://www.trabzon.gov.tr/kurumlar/trabzon.gov.tr/eskivaliler/cumhuriyetsonrasi1.pdf> [Erişim tarihi: 24.02.2019].
- Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*, bk. <http://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 27.06.2019].
- Yılmaz, Ali, Kemalettin Şahin ve M. Hazım Şahin, “Depreme Bağlı Yeri Değiştirilen Bir Şehir: Erbaa, Tokat”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VI/24, s. 414-425. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi24_pdf/yilmaz_ali_kemalettinsahin.pdf [Erişim tarihi: 26.06.2019].